

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Roger Grenier

ULİS'İN KÖPEK
GÖZYAŞLARI OLMANIN
YA DA GÜÇLÜĞÜ

KitapYAYINEVİ

KİTAP YAYINEVİ – 3
DOĞA VE BİLİM DİZİSİ - 1

ULİS'İN GÖZYAŞLARI YA DA KÖPEK OL İN GÜÇLÜÇÜ / ROGER GRENIER

ÖZGÜN ADI
LES LARMES D'ULYSSE

© 1998, EDITIONS GALLIMARD
© 2002, KİTAP YAYINEVİ LTD.

ÇEVİREN
ELÂ GÜNTEKİ

ELIZABETH BARRETT-BROWNING'DEN ŞİİR ÇEVİ
FATİH ÖZGÜVEN

DÜZELTİ
NURETTİN Pİ

İTAP TASARIMI
İN BAŞARIR, BEK

İM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK RESMİ
MİRO

M. Ali, Demet ve İcen Börtücene ile birlikte yaşamaktadır

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.

1. BASIM
EYLÜL 2002, İSTANBUL

ISBN 975-8704-03-6

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANGİR CADDESİ, ÖZÜÇÜL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 80060 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Ulis'in Gözyaşları ya da Köpek Olmanın Güçlüğü

ROGER GRENIER

ÇEVİREN: ELÂ GÜNTEKİN

KitapYAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
GİZEM	8
KÖPEK OLMANIN GÜÇLÜĞÜ	9
KINAYAN BAKIŞ	12
KOKULAR DÜNYASI	14
DÜŞKÜN KÖPEKLER	16
KÖPEK CENNETİ	19
GEÇMİŞİ OLAN BİR KÖPEK	21
FLAUBERT, PİTONDAN PAPAĞANA	23
BAC SOKAĞI'NDA GEZİNTİ	24
SEVİLMEK	29
BİR KÖPEK, EVET AMA...	30
HAYVAN DOSTLARI	31
BÜYÜK ADAMLARIMIZ	32
KAHRAMANLAR VE MÜLTECİLER	36
LARBAUD YA DA BURJUVA ÇILGINLIKLARI	38
ÖZDEŞLEŞME	40
YETENEK	42
FANTAZMALAR, SİMGELER, İMLER	43
METAFİZİK	46
VOLTAIRE ROUSSEAU'YA KARŞI	47
ŞEREF LİSTESİ	49
MAKİNE HAYVANLAR	52
MODESTINE	54
GASTON FEBUS	56
İki Avcı	59
HOYRATLAR	60
DOĞU'DA	62
HAYIRSIZADA	64
DÜŞMANLAR	65

EVİRİM	66
SÖZ DAĞARCIĞINDA KÖPEK	67
KÖPEK YÜREĞİ	70
ULİS'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA DÜŞLER	72
FLUSH	74
GOERING'İN KÖPEĞİNİN NİŞANLISI	79
SAF AŞK HAKKINDA	81
İNSANDAN KAÇANLAR	84
KÖPEK VE KEDİ	87
HENDAYE GECESİ	88
BORÇLULAR	91
QUENEAU'NUN KÖPEĞİ DİNO	92
AT, KEÇİ, KÖPEK	94
KÖPEK KİTAP	95

ÖNSÖZ

Birçok köpeğin adı Ulis'tir. Peki Ulis'in* köpeğinin adı neydi? Argos. Efendisini, Penelope'ye göre daha sıkıntılı koşullarda bekler. Her zaman ihtiyatlı olan İthaka kralı sonunda adasına ayak bastığında Athena'nın yardımıyla kendini tanınmaz kılmış, oysa Argos onu tanımıştır.

“Şimdi, efendisinin yokluğunda bakımsız kalmıştı, ama kapının önünde yatıyordu, katır ve öküz gübresi yığınınına uzanmıştı, Ulis'in uşakları geniş topraklara dökmek için gelir oradan alırlardı gübreyi. İşte orada yatıyordu Argos, her yanını bit sarmıştı. Gelen adamı, Ulis'i tanıdı, kuyruk sallayarak iki kulağını sarkıttı, efendisinin yanına varacak gücü bulamadı.

“Ulis onu görmüştü: gözyaşlarını sildi ve başını çevirdi...”

Poseidon tanrıların malum kinci ruhuyla Ulis'e boş yere yüklenmiştir. Ulis *Odysseia*'da çok ağlar. Ama döndüğünde ondan bir gözyaşı koparmak yalnızca ihtiyar köpeğine nasip olmuştur.

* Ulis ya da Fransızca yazılışıyla Ulysse, antikçağ kahramanlarından İthaka kralı Odysseus'un Fransızcadaki adıdır.

GİZEM

Birkaç yıl öncesine kadar Sète'deki deniz mezarlığını ziyarete gelen bir turist, bekçiden Paul Valéry'nin mezar yerini göstermesini isteyecek olsa, belediye memuru köpeğini uyandırır ve emir tonuyla ona:

–Valéry! dermiş.

Köpek tek başına ziyaretçiyi şairin mezarına götürürmüş.

Bir kültür bakanı –onlar bu işe ne karışır– bu davranışı saygısızca bulmuş ve bu kutsal edebi ziyaretlerde köpeğin rehberlik yapmasını yasaklatmış.

Oysa Valéry'nin karakalemle çok güzel bir köpek portresi çizdiğini biliyorum.

Bir köpeğin karşısında kendime durmadan sorular sorarım. Bu saflıktan olabilir. Ama Valéry saflığıma çok iyi eşlik ediyor.

“Hayvan, kaçınılmaz bir gizemdir - benzerliğiyle zıt düşer bize.”

Ve Lacan:

“Evcil hayvanda insandan bir şeyler vardır.”

Hayvanın “dünyası fakirdir”, der Heidegger, oysa “taşın dünyası yoktur” ve insan “dünyayı şekillendirendir.” “Dünya nedir?” sorusunu gündeme getirmek için kullandığı dolambaçlı yol budur.

İki tür arasında böyle bir anlaşma nasıl var olabilir? Bu durum bana insanlarla kurduğum herhangi bir ilişkiden daha mucizevi, daha değerli geliyor. Hem bundan kolay ne var? Bir köpekle karşılaşırsınız. Bir sözcük, bir okşayış ve size teklifsizce karşılık verir. Bu kitabı yazmama neden olan, karşılıklı ilişkimizin gizemi. Ama bu kitabın hiçbir şeyi çözümlemeyeceğini ve köpeklerin beni şaşırtmaktan hiçbir zaman geri kalmayacağını biliyorum.

KÖPEK OLMANIN GÜÇLÜĞÜ

“G ereksiz hiçbir şey yapmayan hayvanlar ölümü kara kara düşünmezler” diyor Paul Valéry.

Ölümü kara kara düşünmezler, ama Sartre’ın *Ailenin Delisi* adlı yapıtında işaret ettiği gibi, hayvanların canı sıkılır. Sartre ve arkadaşları bir köpeğin yanında onun hakkında konuşuyorlarmış. Kendisinden söz edildiğini anlayan hayvan “anladığı şeyi anlayamadığından dolayı çılgına dönmüştü.”

Sartre’ın burada kültür adını verdiği köpek-insan ilişkisi hayvanda “kendi özünde hayvan olma durumunu mutlak olarak yadsımasına” dönüşür. İnsansal niteliğin reddedilen bir olasılık şeklinde yerleşmesi hayvanın keyiflenmesiyle ifadesini bulur: köpek yaşadığını hisseder, canı sıkılır.

Rivarol, *Fransızcanın Yeni Sözlüğünün Giriş Bölümü* adlı yapıtında aşağı yukarı aynı şeyleri söylemiştir.

doğanın ve hayatın rastlantılarının hayvanlara imler sağladığı anlaşılıyor, ancak bu imlerin türleri ve sayıları çok sınırlıdır. Böylece, onlara, temsilcileri olmadıkları gibi, doğal yoldaşları da olmayan yapay ve değişik imler sağlayan yalnızca insandır.

“Ancak hayvanlarla bu tür bir alışveriş kurulduğunda ortaya aşılmaz bir sakınca çıkar: Hayvanlar kendi düzenlerinden çıkarılmış ancak bizim düzenimize geçirilmemiştir; verdiğimiz imlerin büyük çoğunluğu onlarda var olmayan ihtiyaçları ve kavrayamadıkları düşünceleri ifade eder.”

Roger Martin du Gard, “köpeklerin bakışlarındaki iç sızlatan inanca ihtiyacı”nın altını çizer.

Maurice Maeterlinck erken ölen genç buldok köpeği Pelléas’tan *Çift Bahçe (Le double jardin)* adlı yapıtında söz ederken “hayatın başlangıcından itibaren her beyni ezen o ağır çalışma” karşısında şaşkınlığını dile getirir:

“Beş ya da altı haftadan kısa bir süre içinde evrenin doyurucu bir betimlemesini ve kavrayışını özümsemesi ve örgütlemesi gerekiyordu.

Büyüklerinin ve türdeşlerinin sahip olduğu tüm bilgilerin yardımıyla insanın böyle bir anlayışın taslağını çizmesi, daha doğrusu buluttan bir sarayın çevresindeki gibi, kendi çevresine yığılmış cehaletin bilincine varması otuz kırk yılını alır; ama zavallı köpek bu kavrayışa birkaç gün içinde ulaşmak zorundadır.”

İçgüdü bu kavrayış sürecinin karşısına dikilir:

“Peki, bütün bunları başka yasalarla, hayvanın kendi niteliği gereği içgüdüsel olarak saat saat ortaya çıkan ve gelişen, ırkın gereği olarak ezelden beri var olan, kanı, kasları ve sinirleri saran, acıdan, efendinin buyruğundan ve ölüm korkusundan daha karşı konulmaz, daha güçlü olan başka gizemlerle nasıl bağdaştırmalı?”

Ölüm korkusu... İşte Maeterlinck, Paul Valéry ile çelişki halinde. Pek güvenilir bulmamakla birlikte bu soruna küçük bir anekdot eklemek istiyorum. Oyun yazarı Marcel Achard ile eşi Juliette’in Gamin adında bir kanişi varmış. Bu köpek Paris yüksek sosyetesinin neredeyse üyeleri kadar ünlü bir şahsiyetiymiş. Gamin, Courty Sokağı’ndaki dairelerinin penceresinden atlayarak ölmüş. Juliette Achard bunun bir intihar olduğunu her zaman ileri sürmüştür.

Maeterlinck’e göre insanoğlu “rastlantı sonucunda oluşmuş bu gezegenin üzerinde” trajik bir yalnızlık içindedir. Türler geçirimsiz bölmelerle birbirinden ayrılmıştır. Bir istisnanın dışında:

“Çevremizi saran hayatın bütün biçimleri arasında köpeğin dışında hiçbirini bizimle ittifak kurmamıştır.”

Şair, ata, eşeğe, koyuna, tavuğa ve “gizemli yüreğinde bizi lanetleyen” yırtıcı bir hayvan olan kediye güvenmez. Biraz daha akıllı olsalar ve gerekli silahları bulunsa bizi haklayacaklarına yürekten inanır.

Ama yaşayan dünyaya genel olarak baktığında Maeterlinck köpeğin büyük bir ayrıcalıktan yararlandığı görüşündedir:

“Köpek yadsınamaz, elle tutulur, reddedilemez, kesin bir tanrıyı bulan ve tanıyan tek canlı varlıktır. Hasletlerini neye adayacağını bilir. Kendisini aşan kimseye yar olacağını bilir. Karanlıkta, kusursuz, üstün ve sonsuz bir gücün, birbirini izleyen yalanların, varsayımların ve düşlerin peşinde koşması gerekmez.”

Almanya’da, Yahudi asıllı savaş esirlerinden oluşan bir orman birliğinden Emmanuel Levinas, bekçilerinin, hatta gelip geğenlerin nazarında artık insan türüne ait olmadığını anlar. Derken serseri bir köpek birliğe katılır. “Onun nazarında insan olduğumuz su götürmezdi.”

KINAYAN BAKIŞ

Köpek adlı şiirinde Rainer Maria Rilke köpek olma durumunu beş sözcükle özetliyor:

“Ne dışlanıyor, ne kabul görüyor.”

Lou Andreas-Salomé'nin köpeği can çekişirken hanımına kınayarak bakmıştı; Rilke bunu gördüğüne inanıyordu. Böyle bir tehlikeyi asla göze almayacağına söz vermiştir kendine. *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nda ölüm korkusu hakkındaki düşüncelerini dile getirirken bu köpeğin ölümünü kendine mal eder. “Örneğin, köpeğim öldüğünde...” Maurice Betz'e şöyle demiştir:

“Köpek kimi zaman umarsız hayranlığının ödülünü acı çeken hanımın okşayışlarında ya da elini ısrarla yalamayı sürdürdüğü ölü efendisinin cesedinin üzerinde bulabilir. O zaman gözleri belki de Kadın ve Tek Boynuzlu At isimli duvar halısındaki aslanın neredeyse insani ifadesini kazanır ve insanın onu acımasızca ve pişmanlık duymadan sürüklediği azap verici hayata bir an için katılır.”

Kısa bir hikâye olan *Karşılaşma* bir köpeğin yol üstünde karşılaştığı bir yabancıya kendini nasıl yamamaya çalıştığını anlatır. Yabancı kabul etmez. Acımasızlıktan ya da ilgisizlikten değil. Böyle bir sorumluluğu yüklenenecek gücü kendinde bulamadığı için:

“Bütün güvenini bana bağladığının farkına bile varmazsın; beni gözünde büyütürsün ve yapamayacağım şeyleri beklersin benden; beni gözlersin ve yaptığım doğru olmayan şeyleri bile onaylarsın. Seni sevin-dirmek istediğimde ben de sevinecek miyim bakalım? Hüzünlü olduğun ve yakındığın bir gün sana yardım edebilecek miyim? Üstelik, seni ölüme terk edenin ben olduğuma inanmaman gerekiyor.”

Rilke, bir çocuğun kedi albümüne önsöz yazarken (o çocuk büyüüp Balthus olmuştur) önce şöyle der: Kanımca kedigillerin varlığı oldukça tartışılır bir varsayımdır. Oysa köpekler...

“Yaklaşımları öyle içten, öyle hayranlık yüklüdür ki bazıları en eski

alışkanlıklarından vazgeçmiş görünür, hatalarımızı bile benimserler. Onları trajik ve soylu kılan bu tavırlarıdır. Bizi kabullenmekteki kararlılıkları onları bir bakıma insanlaşmış bakışları ve nostaljik ağızlarıyla, sürekli olarak aştıkları kendi doğalarının sınırlarında yaşamak zorunda bırakır.”

Malte Laurids Brigge'nin Notları'nda Rilke bu konudaki en güzel sayfasını yazmıştır. Malte'nin annesinin anlattığına göre, genç bir kadının, Ingeborg'un cenazesinden sekiz gün sonra, çay saatinde taraçada oturan köpek Cavalier, Ingeborg geri dönmüşçesine yerinden fırlamış, hoplayıp sıçrayarak dört dönmüş, onun yüzünü yalamak istercesine salta durmuş. Orada olmayan bir şeyi karşılamakta olduğunu anlayınca sakarca yere çökmüş ve bir daha kımıldamamış.

Rilke aslında hayvan hayatına insan hayatı kadar uzun sürmediği için sitem eder. Aynı durum aşkta da geçerli değil midir? İstisnaların dışında aşk, tıpkı köpek gibi, bizim kadar uzun ömürlü değildir. Gertrude Stein'in romanı *İda*'da neredeyse yalnızca kadın kahramanın köpeklerinin ve kocalarının dökümü yapılır. Aynı şekilde Katherine Mansfield'in kuzini ve kozmopolit bir kimse olan Elizabeth von Arnim özyaşamöyküsünü köpeklerinin öyküsünün arasında yazmıştır:

“Akrabalar, kocalar, çocuklar, âşıkalar ve dostlar kuşkusuz değersiz değildir, hatta değerlidirler, ama yine de onlar köpek değil.”

Gönlünde art arda on dört köpek taht kurmuş. İnsana eşlik eden bu hayvan hayat çevriminin kısılgı nedeniyle bize her gün, o bencil *memento mori*'yi* değil ama kendi ölümünün yakınlığını hatırlatır. En derine inerek evcil hayvanlar bizim budalalıklarımızın, yaşama sıkıntımızın bir parçasıdır, köpekler bize onları kaybetmenin acısını yaşatacağından bir halk deyimi onları “(insanı) dertli eden hayvanlar” olarak adlandırır.

Latince “öleceğini unutma!”

KOKULAR DÜNYASI

Bir konuşmaları eksik” diye üsteler [köpek] dostlarının zekâsına hayranlık duyan safdil insanlar. Octave Mirbeau, köpeklerin en azından ilgilerini çeken konularda dilimizi sökmelerine şaşar görünüyor:

“Bu dilleri hiç öğrenmeden Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, Grönlandca ve Hintçeyi, Güney Afrika’daki Telegucayı, Aşağı Bretonca ve Aşağı Normancayı bilirler, bütün ağızları ve bütün argoları konuşurlar.”

Fransızlar köpekleri ya da kedilerine belki de diğer milletlerden öte, insanla konuşur gibi hitap ederler. Kedi ya da köpek aniden hayvanlığına dönünce de, örneğin avlanmakta olan bir yırtıcı hayvanın kendini gizleme dürtüsüne uyarak pisliğin içinde yuvarlandıklarında şaşıp kalırlar. Gözde muhabırmız, cin gibi zekâsına, bilgeliğine, hatta filozofluğuna hayran olduğumuz köpeğimiz nasıl olur da yoldan çıkabilir? Baudelaire’in bir düzyazı şiirinin, *Köpek ile Koku Şişesi*’nin (*Le chien et le flacon*) teması budur. Cefalı hayatının aşağılık yoldaşı olarak nitelediği hayvan halk gibidir. Güzel rayihalara tahammül edemez ama özenle seçilmiş pislikleri bayıla bayıla koklar.

Henri Michaud *Bölük Pörçük*’te (*Passages*) köpeklerin asla bir gülün ya da menekşenin üzerine eğilmediklerine dikkat çeker. Onlar pis kokuların uzmanıdır:

“Kafalarında günü gününe tuttıkları müthiş bir koku dosyası. Pis kokuların yerini gösteren haritayı onlardan iyi kim bilebilir?... Buna kafa yorarlardı. Tamam. Artık biliyorlardı. Bu masumlar o zaman doğruca, sevecenlikle, gözlerinde okunan gönül rahatlığıyla bize dönerler.”

Chesterton’da köpek Quoddle koku alma hassalarının zayıflığından dolayı insanlara acır, bu durumu gerçek bir sakatlık olarak görür:

*Burunları bile yok
Burunları bile yok*

*Allah bilir nedendir
Burunsuzluğu insanın*

Virginia Woolf da köpek Flush da böyle düşünür. En büyük şair olsa olsa gül ve gübre kokusunu tanır, oysa herhangi bir köpek koku esasına dayalı bir dünyada yaşar. Tek bir koku milyonlarca anıyı açığa çıkarır. “Din bile Flush için bir kokuydu...” Virginia Woolf, Swinburne’ün, hatta Shakespeare’in bile Flush’ın algıladığı sonsuz kokuları betimlemekten aciz olduğunu ve bunların kendisi için neler ifade ettiklerini söyleyemeyeceklerinden emin. Ama Flush’tan ilerde daha uzun söz edeceğim. Bunu hak ediyor.

Psikanalist François Gantheret onlarca kilometre boyunca avın izini sürebilen ve izi kaybedecek olurlarsa kendi izlerini, o ufacık koku moleküllerini bularak gerisin geri dönen bazı av köpeklerinin şaşırtıcı yetilerini hatırlatıyor. O zaman köpeğin “izi tersten sürdüğü” söylenir. Ve psikanalist hayıflanır: “Ah! Ben de aynı rahatlıkla kendi izlerimi tersten sürebilseydim. Ama düşünce ağır yol alır, yüklüdür, insanın kendini baskı altında tutuşunun sansürüne bağımlıdır. Anıların bize geri verdiği bölük pörçük parçalarla kendi öykümüzün izini sürmek zor, hatta imkânsız.

DÜŞKÜN KÖPEKLER

Baudelaire'den ayrılmakta her zaman zorluk çekmişimdir. Onun düşkün köpekleri sevdiğine bir kez daha dikkat çekmek isterim: “O bildik, kentli, hayat dolu ilham perisine sesleniyorum; iyi köpeklerin, zavallı köpeklerin, kir pas içindeki köpeklerin, vebalıymış, bitliymiş gibi herkesin kovup uzaklaştırdığı köpeklerin şiirini yazmama yardımcı olsun...”

Ve biraz ötede tekrar ediyor:

“Kir pas içindeki köpeğin, yoksul köpeğin, evsiz barksız köpeğin, serseri köpeğin, cambaz köpeğin şiirini yazıyorum... Uğursuz sayılan köpeklerin, bir başlarına uçsuz bucaksız kentlerin sel yataklarında başıboş dolaşan ya da terk edilmiş insana gözlerini kırıştırarak ruhani bakışlarıyla: “yanına al beni, ikimizin sefaletinden ola ki bir tür mutluluk yaratırız!” diyen köpeklerin şiirini.

Bu sözler bana Perchicot'nun, savaş öncesinde halkın çok tuttuğu ünlü şarkısı “*Yoksulluğa Serenat*”ını anımsatıyor. Bu nakaratın kahramanının karşısına hep nankörler çıkar, bir köpeğin dışında. Eski yoksulluk arkadaşını tanıyan, sadece zengin efendilerin bakımlı kuçukucusudur.

*Yoksul olsam da
Geliyorsun bana...
Gel, damların altında
Hâlâ minicik odam var,
Bir ktır ekmeğim, pane bir pirzolam var.
Buyur, senin olsun.*

Kısa şarkılara gelince Scott Fitzgerald ve Edmund Wilson'un çılgın yıllarında bestelediği ve Fitzgerald'ın partilerde söylemekten hoşlandığı “*Köpek! Köpek! Köpek!*” adlı küçük şarkıyı hatırlatalım:

*En iyi dost
Kuçukuçudur
İyi bir köpek iyidir.*

Scott Fitzgerald'ın daha sonra yazacağı öykü *Shaggy'nin Sabahı'nın* kahramanı bir köpektir.

“Yoksulluğa *Serenat*”, Chaplin'in başyapıtı *Köpek Hayatı'nın* temasının özeti sayılır. 1918'de First National'ın yeni stüdyolarında çekilen bu üç makara Louis Delluc'un bakışında bir çığır açmıştır. “Bu masal, bu film, bu *pietà**, sinemanın ilk eksiksiz sanat eseri, bir klasiktir” (Delluc, Griffith'in filmlerine henüz aşına değildi). Serseri Charlie ile Scraps'ın, bir gözünü çevreleyen kara lekenin hergelece bir hava verdiği bu kırma küçük beyaz köpeğin kaderi benzer bir çizgi izler. Sefalet, açlık, sokak dalaşları ve polis korkusu. Çitle çevrili boş bir arsayı mesken tutmuşlardır. Talih, adam ile köpeğin işbirliği kurmasıyla yüzlerine gülmeye başlar. İki ahbap çavuş bir sosis ve pasta satıcısının sergisini soymayı başarır.

Kaderlerindeki benzerliği yaratan özellikle iki sahnenin uç uca gelmesindedir: Serserinin sürekli olarak sırasını kaçırdığı iş bulma kurumunun bürosu ve köpeklerin Scraps'ın sokakta bulduğu azıcık yiyeceği kapmaya çalıştıkları dalaş sahnesi. Durumun daha karmaşık olduğu da söylenebilir. Çünkü Chaplin'in filmlerinde her zamanki gibi gönül çekici Edna Purviance vardır. Charlie de köpeklerle dalaştığı sırada Scraps'ın yardımına koştuğu gibi, balo salonunda Edna'nın da yardımına koşar.

Özetle, köpek hayatı süren bir köpek iki insanla yakınlık kurar: köpek hayatı süren bir serseri ve dansçı bir kadın.

Charlie Chaplin daha önce de mim numaralarında köpeklerin davranışlarına ustalıkla öykünmüştü. Keystone dönemi filmlerinden birinde komşusunun kuzu butunun kemiğini kemirirken yakalanınca, “Kusura bakmayın. Bir an dalmışım, kendimi köpek sandım” dercesine hırıldayıp havlamaya başlar. Bir başka filmde, iri yarı Eric Campbell'den dayak yerken yenilgiyi kabul eden köpeğin iyi bilinen teslimiyet tavrı içinde yere serilir.

Meryem'i İsa'nın ölü bedeni önünde yas tutarkan gösteren resim.

Köpek Hayatı'nın sonu –mutlu sonu- beni hep şaşırtmıştır. Charlie ve Edna köyde, peri masallarına yaraşır küçük bir çiftlikte aşklarını yaşarlar. Scraps oradadır, doğurduğu encikleri gururla seyreder. Scraps yoksa dişi miydi?

Mack Sennett'in ya da Chaplin'in filmlerinde köpeklerin yol açtığı 'gag'lara bir ata bulmak gerekse zaman içinde xiv. Louis'nin yengesi farfara Pfalz prensesine kadar geri gitmek gerekir. Prenses, Louise'e şöyle yazıyor:

“Az önce gülmekten gözlerime yaş geldi. Sanırım sekiz yıldır bu kadar candan gülmemiştim. Çok şişman bir hanım, Clérembault mareşalinin karısı az daha ateşe düşüyordu. Küçük köpeklerimden birine takılıp öyle komik bir şekilde tökezledi ki hayatımda bu kadar eğlenceli bir şey görmedim.”

KÖPEK CENNETİ

Baudelaire köpeklere has bir cennet tasarlıyor. “Swedenborg* Türklerin ve Hollandalıların özel bir cenneti olduğunu ileri sürer ya!”

Bu köpek cenneti eski bir anıyı aklıma getiriyor.

Her akşam iş dönüşünde, köpeğim ve ben Saint-Germain bulvarından geçerdik. Bir kahvenin taraçasında oturan ya da oraya hafif bir içki içmeye sık sık gelen bir bey bizi durdurur ve köpeği okşamak için izin isterdi. Ben de memnuniyetle kabul ederdim. Hiç şefkat görmüyordu sanki, Ulis’in gözü doymaz, pohpohlanmaya ve okşanmaya bayılırdı. Bu hayvanın benimsediği insana özgü duyguların başlıcası özseverlikti. Bu iri yarı yetmişlik beyin şivesi Germen şivesini andırıyordu, onun Alman olduğuna karar verdim.

Eli köpeğin tüylerinde dolaşırken iri bir elmasın oturtulduğu altın yüzüğünü görmemezlik edemezdik. Gerçekten de koskoca bir elmadı bu. Okşama fasıllarının sonunda Alman bana hep sorardı:

Ona bir parça çikolata vermeme izin verir misiniz?

Ulis’in çikolata sevmediğini ne kadar söylesem de o ısrar eder ve sonundan cebinden bir parça çikolata çıkarırdı. Onu uzatır, dostu da nezaketten ağzına alır sonra hemen tükürürdü.

Görüyorsunuz, derdim.

Bu durum Alman’ın bir sonraki karşılaşmamızda aynı şekilde davranmasına engel olmazdı. Okşayışlar ve çikolata.

Köpeğe abur cubur kabilinden sevmediği çikolata parçasını ikram edeceğine elmas yüzüğünü ona armağan etse daha iyi ederdi. Ya da yaşlı adam onu vasiyetine geçirip yüzüğü ona bırakabilirdi. Ulis’in çikolatayı her tükürüşünde aklıma gelen kötü şaka buydu.

Ulis’in zamansız ölümünü Alman’a haber vermek için ona rastlamayı

1688-1772 yılları arasında yaşayan İsveçli bilgin ve ilahiyatçı

umdum. Ama oturmayı alışkanlık edindiği kahve tamirat dolayısıyla kapalıydı ve tamirat çok uzun sürdü. Kahve açıldığında Alman oraya bir daha uğramadı. Ola ki yeni dekorasyon hoşuna gitmemişti. Kırmızılı morlu, açıkçası iğrenç bir dekorasyondur.

İki yıl sonra onunla du Four Sokağı'nda karşılaştım. Biraz tutuk aksak bir yürüyüşü vardı, kauçuk uçlu bir bastona dayanıyordu. Onu ancak yoldan geçen bir köpeğe doğru zorlukla eğildiğini görünce tanıyabildim. Yanına gitmeye yeltendim. Evet oydu, parmağında elması, Alman şivesiyle kuşkusuz oydu. Ama ne kadar değişmişti. Bir yerine inme inmiş olmalıydı. Beni hatırlayamadı.

Köpeğime çikolata verirdiniz hani, iri bir senjermen av köpeği. Evet, köpekleri pek severim.

Düş kırıklığına uğramıştım. Bütün köpekleri seviyormuş meğer, oysa ben özel olarak benimkiyle ilgilendiğini sanıyordum. Yanımdan ayrılırken yine de şöyle söyledi:

“O şimdi cennettir, Assisi’li Aziz Francesco’nun yanında.”

GEÇMİŞİ OLAN BİR KÖPEK

Az önce Ulis'i andım. Ama çocukluğumun ve yeniyetmeliğimin ayrılmaz dostu puanter kırması Alman av köpeği Dick'i ihmal etmiş görünmek istemem.

Pau'da babam her akşam *belot** oynamaya kahveye giderdi. Geç vakit dönerdi, onu bekleyemeyeceğimiz kadar geç. Bir akşam bir köpekle geldi, şu Dick ile. Arkadaşlarından birinin ona eski bir borcu olduğunu anlattı. Babam ona galiba elli frank ödünç vermiş. Bu paranın bugünkü karşılığı nedir bilmiyorum. Bu garip arkadaş sonunda ona şöyle demiş:

Sana borcumu ödeyecek duruma geleceğim yok, köpeğimi al.

Karılarını ya da çocuklarından birini borçlarını kapatmak için veren erkekler de vardır belki.

Babam ve rehinesi evde önce kötü karşılandı. Ama Dick o kadar sevimliydi ki çabucak benimsendi. Ailenin diğer üyelerinden çok benim köpeğim oldu. Onu dolaştırıyordum, her yere peşimden geliyordu. Okuldan döndüğüm saatte yolumu gözlüyordu. Ama bir tüfek görecektense beni defterden siliyordu. Avcılık geçmişi baskın çıkıyordu. Zamanın geri kalan kısmında babamdan korkuyor, kaçıyor ve babam ona emir vermeyi denese bacaklarımın arasına sığınıyordu.

Neyse ki babam avcıdan çok balıkçıydı. Bask ülkesinin ücra bir köşesinde, Saint-En-Grâce'da alabalık avlamaya çalıştığı günlerde gece her tarafından rüzgâr alan eski Citroën B2 ile dönüş yolunda, arkada oturan küçük kız kardeşimin ve benim canlı battaniyemiz olurdu. Dick boylu boyunca dizlerimize uzanır, bizi sıcak tutardı.

Ortaklığımızı bozan tek şey av değildi. Dick ikide birde başını alır giderdi. Tek başına kentin içinde uzun uzun dolaşmaya çıkardı. Eski efendisini aramak için içkili kahveleri dolaştığını keşfettim. Onunla birlikte ne zaman kentteki büyük kahvelerden birine girecek olsam gidip kasadaki

2. 3 veya 4 oyuncuyla oynanan bir kâğıt oyunu.

kadına yaltaklanırdı. Pau'daki bütün kahvelerin kasada oturan bütün kadınlarını tanırdı.

Dick okul dışında her yere peşimden gelirdi. Pau'ya yerleşmemizden sonra kısa bir süre hayatta kalan Caën'deki köpeğimizin, küçük dişi foksteriyemiz Rita'nın günün birinde dindar ve fedakâr matmazel Marie'nin bize okuma öğrettiği sınıfa daldığını hatırlıyorum. Çok azar işittim, oysa tek suçum Rita'nın beni sevmesiydi. O zaman beş altı yaşındaydım. Sonradan, liseli olduğum zaman Dick, Pyrénées Bulvarı'nda koştururken hocalarımdan birini itip kaktı, bu da beni gözden düşürdü. Birlikte birçok çılgınlık yapıyorduk. Bask ülkesinin bir dağında fırtınada kaybolduk, sonunda eve döndüğümüzde ıslanmadık yerimiz kalmamıştı. Dick de en az benim kadar azar işitti. Her yıl kasım ayında yapılan Saint-Martin fuarında, Kara Pierrot'yu ve lotaryasını seyretmekle yetineceğimize büyük dönme dolaba bindik. Küçük vagona yerleşmemize nasıl göz yumdular? Az sonra, çılgına dönen Dick aşağıya atlamaya kalkıştı. Onu tutmak için tasmaına sarıldım. Az daha uçuyorduk. Bunlar yaşımıza uygun çılgınlıklardı. Yetişkinlik çağında yapılanlar bunlardan çok beterdir.

Boş zamanında Dick pencerenin yanındaki işlemeli bir örtüyle kaplı büyük koltukta yatmayı severdi, başını dirsekliğe dayar dalıp giderdi, belki de küçük kahvelerdeki tek ayaklı yuvarlak masaların altındaki talaşı ve sigara izmaritlerini düşlerdi.

FLAUBERT, PİTONDAN PAPAĞANA

Sartre, Gustave Flaubert’le ilgili olarak köpeklerin iç sıkıntısından söz ederdi. Ona kalırsa, zavallı Gustave onlar gibi anlamadığını anladıkça çılgına dönermiş. Yazar olduğunda, insanla hayvan arasındaki alışverişin karmaşıklığını, sevginin sonsuzluğunu kimsenin ondan iyi dile getirmediğini eklemek isterim. Ama verdiği örnekleri köpekler arasından seçmemiştir. Ona kuşkusuz daha egzotik hayvanlar gerekiyordu. Salammbô’nun pitonuyla çiftleştiğini imgeler. Ama özellikle saf yürekli Félicité ile papağanı Lulu’yu örnek gösterir. Derisi samanla doldurulduktan sonra bile Lulu Félicité için yaşayacak ve öldüğü gün ona cennet kapısına kadar rehberlik edecektir.

Bilinçli sadeliği içinde *Yalın Bir Yürek*’teki (*Un coeur simple*) bakış sadece az sayıda yazarın doyurucu biçimde incelediği uçsuz bucaksız bir alanı kapsıyor. Papağan Lulu’ya duyduğu aşk, Félicité’nin korkunç yalnızlığının çaresidir, uzak ve egzotik bir ülkede, gizemli oyunlar ve şenlikler arasında ölen yeğeninin yerini tutar.

“Lulu neredeyse bir âşıktı. Parmaklarına tırmanır, dudaklarına öpücükler kondurur, başörtüsüne asılırdı...”

Evcil hayvan, hayatın sillelerine karşı bir korunma, dünyaya karşı bir destek, biraz anlamsız da olsa mutlaka sevilme güvencesi, hem daha az yalnız, hem daha yalnız olmanın bir biçimidir.

BAC SOKAĞI'NDA GEZİNTİ

Ulis'i uzun süre mahallemizde dolaştırdım, böylece çok insan tanımış olduk. Köpekler hep aynı yerlerde dolaşmak isteyen Immanuel Kant gibidir. Çevrelerinde ne kadar az değişiklik olursa, o kadar çok sevinirler. Evden çıkınca sola dönerdik. Yalnız, onun önünde gaflete gelip “Tuileries Bahçesi” diyecek olsam, elden ne gelir, o sağa döner, bana da onu izlemek düşerdi. Matignon'un iki adım ilerisinde köşe başında nöbet tutan polislerin bakışları altında Varenne Sokağı'nı gururla katederdik. Çoğu kırsal kökenli olan polisler kimi zaman senjer-men av köpeğinin güzelliğine övgü yağdırır ve avdaki başarıları konusunda sorular sorarlardı. Gününe göre yalan söyledim ya da doğruyu, yani hayvanın avlanmadığını.

Az ilerde Katolik Yardım Derneği'nin dışı kara bekçi köpeği koca Dora geldiğimizi hissedirdi. Heyecandan, arzudan ağlamaya başladır. Âşığına öpücükler vermek için cümle kapısının parmaklıkları arasından burnunu uzatırdı.

Bir sonraki ev Romain Gary'nin eviydi. Çoğu zaman sabahın yedi buçuğunda sokağa ilk çıkışımızda ona rastlardık, ayaklarını sürüyerek gazeteleri almaya gider, tütüncüde kahve içerdi. Gary, Bac Sokağı'nın vatanı olduğunu söylerdi. Tatarlık, Yahudilik, Rusluk, Lehlik, öyle farklı kökenlerden geliyordu ki dünya vatandaşı ya da Avrupalı, hatta Fransız olmayı bile canı çekmiyordu. Küçük bir taşra köşesinin parçası olmalıydı, hatta o bile değil. Böylece Bac Sokağı'nı mekân tutmuştu. “Gel buraya kerata!” derdi, Ulis de sırtını çukurlaştırarak gider, ona sürtünürdü.

1980 Eylül'ünde bir gün Gary'ye neredeyse evinin önünde rastladık. Her zaman olduğu gibi:

–Gel buraya kerata! dedi.

Birbirimize yaklaştık. Romain'e şöyle söyledim:

–Sanırım onu son kez görüyorsun. Ulis ölümüne mahkûm.

Romain'den şiddetli bir hıçkırık yükseldi ve gidip kapı sundurmasının altına gizlendi.

Ulis 23 Eylül'de öldü, Gary ise 2 Aralık'ta.

Bir yıl içinde, Jean Seberg, Gary ve Ulis ölmüş, sokak boş kalmıştı. Birbirimizi sevdiğimizize göre o üçünü bir arada anmamak ve bunu dobra dobra dile getirmemek niye?

Châteaubriand'ın hayatının son on yılını geçirdiği Clermont-Tonnerre konağının önüne geliyorduk. Oradan, Sèvres-Babylone'un iki adım ötesinde, l'Abbaye-aux-Bois'da yaşayan Madam Récamier'nin ikametgâhına giden kısa yolu izliyorduk. Sonunda Châteaubriand felç oldu, Madam Récamier ise kör.

Sokağımızın en aristokrat konaklarından birinin kapıcısı olan kadının küçük köpekleri, kısa bir mola verip köpekler hakkında bir iki laf etmemize fırsat veriyordu. Bir gün bana on dört yaşını aşkın küçük dişi foks köpeğinin öldüğünü anlattı ve ekledi:

–Yakında Paskalya yortusu var, biz de memlekete, Limousin'e gideceğimiz için kızım onu buzluğa koydu.

Bon Marché boyunca ilerleyerek Babylone Sokağı'na sapar, Boucicot parkına varırdık. Arabamız yeraltı garajında park edilmiş olurdu. Ulis şansını deneyip merdivene yönelirdi. Hayır, bugün araba yok, Boulogne ormanındaki “köpek çayırı”nda gezinti yok. Çevresi dernekçi kadınlarla sarılı hayırsever Madam Boucicaut'yu sözde temsil eden koca bir erimiş domuz yağı yığınınını andıran bir heykelin çirkinleştirdiği bu zavallı parkta şöyle bir dolanmakla yetineceğiz. Parkın çevresini her zaman saat ibrelerinin aksi yönünde dolaşırdık. Kimi zaman, gece vakti son gezinti sırasında şimdiden geçmişte kalmış gölgelere rastlardım: Küçük bir köpeği dolaştıran *Roma Açık Şehir* filminin erkek kahramanı sinema oyuncusu İtalyan Marcello Pagliero, hayatının son kısmını Lutetia otelinin dam altındaki bir odasında geçiren şarkıcı Marianne Oswald, Cocteau'nun *İyi Yürekli Anna*'sında (*Anna la bonne*) kızıl bir meşale gibi ortaya çıkıp söylev verir gibi şarkı söyleyen Marianne, tekerlekli küçücük bir tahtanın üzerinde kendini iki labradora çektiren yaşlı bir zat, bakalım ne zaman düşüp kafasını yaracak. Küçük parkta haki giyimli sırt çan-

tasının üzerinde üç renkli bayrak [Fransız bayrağı] ile “yurtsever” ibaresi dikili yersiz yurtsuz garip bir kadın geceyi geçirmek için bir sıranın üzerine yerleşirdi. Bisikleti yanındaydı, General de Gaulle’un yeğeni olduğunu ileri sürerdi. Günün birinde o da ortadan kayboldu. Kent bu hayaletleri yaratır, sonra yutar.

Bu yersiz yurtsuz kadın müsveddelerinin çalındığı iddiasıyla ara sıra Gallimard’a gelirdi. Bir gün Gaston Gallimard’ı görmek istemiş. “Ama bay Gaston Gallimard öldü”, demiş su götürmez bir bahanesi olduğuna sevinen resepsiyondaki kız. “Bu doğru değil, diye karşılık vermiş evsiz barksız kadın. Onu Jean-Paul Sartre’ın cenazesinde gördüm” (oysa Sartre o zaman hayattaydı).

Küçük parkın çevresini dolaşmayı tamamladığımızda kendimizi doğal olarak dönüş yolunda bulurduk.

Gary ile aynı binada oturan ve akşam geç saatlere kadar açık olan Pulcinella bakkaliesinden bir şişe viski almak için karşıdan karşıya geçen Roland Dubillard’ı da geceleri görürdüm. Dubillard’dan bahsediyorum çünkü hayvanlara acı vermekten korktuğu için köpekleri sevmeyi reddetmesiyle Rilke’ye yakındır:

“Bir köpeğe acı çektirmek beni üzer. Çektiği acıdan, bu acıyı olası kılan her şeyden ötürü o köpek benim köpeğim olurdu. Köpeklerden işte bu yüzden nefret ediyorum.”

Yıllarca önce Robert Bresson’un *Bir Köy Papazının Günlüğü* (*Le journal d’un curé de campagne*) adlı filminin yıldızı Nicole Ladmiral’in isteği üzerine hak ettiği ölçüde tanınmayan Dubillard’la bir söyleşi yapmaya çalışmışım. Yarım saati aşkın bir süre tek söz etmeden karşılıklı oturduk. Bir şey söylememek benim kullandığım yöntemdi, çünkü insanlar genellikle sessizliğe katlanamaz. O zaman itiraflara geçerler. Ama Dubillard’la bu yöntem tutmadı. Sonunda gülmekten katıldık. Bu komik anı bende bu kez trajik bir anıyı çağrıştırır: Kendini metronun altına atan Nicole Ladmiral’in korkunç ölümünü.

Châteaubriand’ın komşum olmasından şikâyetçi değilim. Aşk maceraları beni eğlendiriyor. Ama savaş sırasında her gün işe giderken Amsterdam Sokağı’ndan aşağı inince Baudelaire’in yaşadığı Dieppe

Otelinin önünden geçerken daha çok duygulanırdım. Ya da yine Bac Sokağı'nda kalacak olursak, bir zamanlar Sainte-Marie Pasajı adı verilen Paul-Louis-Courier Sokağı karşıma çıktığında, Stendhal'ı anımsarım :

“Birden kendimi Bac Sokağı'na bakan üçüncü kattaki bir odada görürüm; Bu meskene şimdilerde onca güzelleşmiş ve onca değişmiş olan Sainte-Marie Pasajı'ndan girilirdi. Odam, iğrenç bir merdivenle çıkılan bir tavan arasındaydı.”

Orada çok hastalandığını ve ölecek duruma geldiğini ifade ediyor. Ama mutluluğun doruk noktasının Paris'te bir tavan arasında yaşamak ve yazmak olduğuna kendini inandırmıştı. 1799'a doğru genç Henri Beyle'in odasının bulunduğu binanın yerinde, köşe başında bir kahve var. Bir az güneş çıkar çıkmaz kalabalık taraçaya üşüşüyor, ayaklarının dibinde ise Saint-Germain Bulvarı dar bir körfez gibi uzanıyor. Orası bizim kıyı şeridimiz.

Köyümüz yazarlara her zaman çekici gelmiştir. Raspail Bulvarı'nda Gallimard Kitabevi'nin vitrinini süsleyen portrelerde komşularımı görüyorum. Hepsi dipdiri, onlarla sokakta karşılaşıyorum. Ama kimi zaman yitirdiğim dostlar karşıma çıkmıyor değil. Bunlardan biri Romain Gary olunca üzüntümü artıran, kitabevindeki fotoğraflardan birinde Gary'nin kucağında köpeği Panço'yu tutması. Ciddi, hatta sert bakışlı bir köpekti, Mallorca'da bir arabanın altında kalarak ezildi. Portreleri sergilendiği zaman kitabevini ziyaretim bir hac seferine dönüşüyor.

Bac Sokağı'nda oturmaya başladığından kırk küsur yıl sonra Stendhal şöyle yazıyor :

“Civitavecchia, 19 Haziran 1841. Çok sevdiğim iki köpeğim var; biri siyah, İngiliz ispanyolu, ama hüznü, kederli; diğeri *Lupetto*, sütlü kahverengi, neşeli, canlı, tek kelimeyle genç bir Burgonyalı; sevecek hiçbir şeyim olmadığı için hüznüydüm” (Romain Colomb'a mektup).

Dört ay sonra Stendhal Civitavecchia'dan, dönmemek üzere, ayrılıyordu. Dokuz ay sonra ölmüştü. Köpeklerine ne oldu?

Bir köpeği sevdiğinizde ve o da sizi sevdiğinde, felaket insan haya-

tı ile hayvan hayatının eşzamanlı olmamasından kaynaklanır. Bayan Simone'un bana telefon ettiğini hatırlıyorum:

–Köpeğim öldü. Siz bu işlerden anlıyormuşsunuz. Yeni bir köpek edinmem için bana verebileceğiniz bir adres var mı?

O zaman doksan beş yaşındaydı. Bu ne iyimserlik! Belki de haklıydı çünkü yüz yedi yaşına, kimilerine göre de yüz on yaşına kadar yaşadı. Önünde kalan zaman aşağı yukarı bir köpeğin ömrüne denk düşüyordu.

SEVİLMEK

Küvetin Arkasında (*Derrière la baignoire*) adlı yapıtında Colette Audry köpek sahibi insanlar “analarının yüreğinden daha korunmalı ve daha emin bir sığınak bulmuşlardır”, diye yazıyor.

Bu aşta mazoşizm vardır. Kimi zaman da sadizm, çaresiz bir yarattığı sultanı altında tutma olanağı. Hayvan cellatları kurbanlarının onları her zaman seveceğini bilir. Tıpkı Camus’nün *Yabancı*’sındaki yaşlı Salamano gibi. Sekiz yıl boyunca Salamano köpeğine hakaret eder ve onu döver. Ama onlar ayrılmaz bir çift oluştururlar ve sonunda birbirlerine benzerler. Zaten Salamano ölen karısının yerini tutsun diye onu almak istemiştir. *Düşüş*’te Clamence, köpekleri “her zaman bağışlayıcı oldukları için” sevdiğini söyler. Bu durumun bir istisnası, Kafka’daki köpek Karo’dur. “Bu güvenilmez kişi buna layık olmadığı halde” avcı efendisinden nefret eder. Özellikle de alegorik anlatısı *Çakallar ile Araplar*’da (*Chacals et Arabes*) çakallar köpeklerin negatif görüntüsü gibidir. “Bunlar bizim köpeklerimizdir, sizinkilerden daha güzeldirler”, der bir Arap. Ama özellikle ekler: “Bize yaman bir kin duyarlar!” Bu da metnin son sözüdür.

(Bu metin bende bir anı çağırıştırıyor. 1941’de Konstantin’de askerdim, takımıımız bir çakalı sahiplenmişti, nasılsa çok sevecen bir hayvandı, ikinci uykusu saatinde yataktan yatağa atlar, okşanmak isterdi. Köpekten hiçbir farkı yoktu. Ne yazık ki postu bit kaynıyordu, tifüs salgını baş gösterdiğinden onu alıkoyamadık.)

Köpeğini en çok seven belki de aynı zamanda onun celladıdır. Çünkü Sartre haksız değil, insanla fazla içli dışlı olmak evcil hayvanı mutsuz eder. Kendisine ne yapacağını öğrenmek için zamanını efendisini gözetleyerek geçirir. Yaptığı her şey bir işaret: öksürmek, saatine bakmak, televizyonu kapatmak. Efendisinin masum bir davranışı yoktur. Sürekli kaygılanır.

BİR KÖPEK, EVET AMA...

Insan bir köpek aldığında bunu köpeğin mutluluğu için mi yapar, yoksa bencillikle sadece kendi mutluluğu için mi? Kafka'nın *Orta Yaşlı Bir Bekâr'ı* (*Le Célibataire entre deux âges*) arkadaş edinmeye özenen yalnız bir adamın portresini karikatürleştirerek çizer –kuşkusuz bu tutumunda sürekli bir kendini suçlama ihtiyacı görülebilir. Bu bekâr yalnız adam kendisinden aşağı bir yaratığın, bir köpeğin, bir kanaryanın, o da olmazsa kırmızı balıkların yanında olduğunu düşleyen bir ihtiyar kız gibidir. Bir bitkiyle de yetinebilir. Köpeklerde sevdiği nitelikler eğlendirici, minnettar ve sadık olmalarıdır. Ama aklına hemen bazı itirazlar üşüşür. Köpek pistir, bekâr ise temizlik manyağı. Köpek pire taşır. Hastalanacak olsa ona nasıl bakılır, hastalığının geçici mi, yoksa ciddi ve bulaşıcı mı olduğunu kim bilebilir? Her durumda hastalık korkutucudur.

Bunlar bir yana, beterin beteri var. Köpeğini zamanında başından atma cesaretini gösteremeyince gün gelir hayvan yaşlanır. “İşte o zaman onun sulanmış gözlerinde kendi yaşlılığının imgesini görür ve bu yarı kör, veremli, yağ bağlamaktan neredeyse kötürümleşmiş hayvan başına bela olur ve köpeğin ona bir zamanlar vermiş olduğu zevk çok pahalıya patlar.”

Demek köpek alınmayacak! Bencil bekâr buna üzülür. Onun için ideal olan, fazla ilgilenmesini gerektirmeyen, ara sıra sıkı bir tekme atabileceği, uyuması için sokağa salacağı bir köpek, ama bir şartla, efendisinin canı ne zaman isterse emrinde olacak, gelip ellerini yalayacak ve havlamalarıyla onu selamlayacak.

Bu tamamlanmamış korkunç anlatı olasılıkla Felice Bauer'e yazarının evliliğe uygun olmadığını göstermeyi amaçlıyordu.

HAYVAN DOSTLARI

Hayvan dostunun karikatürünü Léautaud yaratmıştır. Kendisi kedilere sevgisiyle ün kazanmıştı ama kuzeydeki grevci madencilerin kurşuna dizilmesini istediğini bir gün kulaklarımla duydum.

Kim ne derse desin, Hitler köpeklerini severdi. Gözde köpeği Blondi'yi ve yavrularını beraberinde ölüme sürükleyecek kadar. Léautaud'nun tarzında Axel Munthe de iddialı. Malaparte Capri'ye çekilen Munthe'yi bulur ve Yahudileri, işçileri, köylüleri katleden, kentleri ve köyleri yakan Almanlar'dan söz eder. Munthe kaygılanır ve kuşları öldürdüklerinin doğru olup olmadığını sorar. Malaparte, buna vakitlerinin kalmadığı karşılığını verir. İnsanları öldürmekten başlarını kaşıyacak vakitleri yok:

“İyi ki Almanlar kuşları öldürmüyor,” der Axel Munthe gülümseyerek. “Kuşları öldürmedikleri için çok mutluyum.”

Birden fazla çelişkiyi içinde barındıran Malaparte (Yvan Audouard'ın yazdığı gibi “Malaparte'nin bukalemun yüzü daha o zaman ortaya çıkmaya başlamıştı”) Çin'in politik yeniden eğitime kamplarına alkış tutarken bir yandan da Çin'de köpeklerin sokaklarda görünmemesinden kaygılanır ve kazları besiye çekme barbarlığına isyan eder.

BÜYÜK ADAMLARIMIZ

Napoleon'u köpeklerden söz eden edebiyatçılarımızın arasına katmalı mı? *Saint Hélène Adası Anıları*'nda, İtalya'da, ölülerin henüz kaldırılmadığı bir savaş alanında dolaştığından söz eder. Bir köpek efendisinin cesedinin yanı başındadır, inler ve yüzünü yalar. "Savaş alanlarımdan hiçbirinde hiçbir şey beni böylesine etkilememiştir" (ilginç bir iyelik sıfatı: "benim savaş alanlarım"), diyor başka bir yerde bir milyon insanın ölümünün kendisi için hiçbir şey ifade etmediğini açıklayan Napoleon. "Ordunun kaderini çizecek savaş emirlerini soğukkanlılıkla vermiştim; aramızdan birçoğunun ölümüne yol açan harekâtları kuru gözlerle izledim; ama burada duygulandığımı hissettim, bir köpeğin bağırırları ve acısı beni sarsmıştı!..."

Joséphine, Bonaparte ile evlendiğinde, kendisiyle uyuma alışkanlığı olan Fortuné adındaki fino köpeğini yataktan atmayı reddetmişti. General, güzel adalının döşeğini Fortuné ile paylaşmak zorunda kaldı.

Tarihçiler, zavallı dünyamızda hüküm sürmüş bütün büyük adamların köpekleri hakkında bize her şeyi söylemişlerdir. Henri Maspero, Asurbanipal'in köpeklerinin adlarını bulma başarısını göstermiştir. Bazıları araştırmalarını bir bakıma "anılarda yer etmiş hayvanlar" üzerinde yoğunlaştırmıştır. Böylece, Sahibinin Sesi plaklarındaki foksteriyenin adı gün ışığına çıkabilmiş ve adının Niper (1884-1895) olduğu anlaşılmıştır. Efendisi İngiliz ressam Francis Barraud (1856-1924) onun portresini yüz sterlin karşılığında Gramofon Şirketi'ne satmıştır.

Apollinaire 1917 ve 1918'de *Mercure de France* dergisinin "Nükteler" sütununda yayımladığı ve doğrusu az bulunur yavanlıktaki yazılarında, vaktiyle kral konumuna getirilmiş köpekleri sayar. Aelianus ve Plinus'un zırvalarını yeniden dile getirir. Bir prensin öç almak için 230 yılına doğru Norveç kralı ilan ettirdiği Suening adında bir hayvanı anar. Köpek ne kadar küçümseniyor ki kral ilan edilmek isteniyor!

Bavyera Kralı Othon'un kendini köpek sandığı ve yerde duran bir çanağın içindeki mancasını ellerini kullanmadan yediği doğrudur.

Kroniklere, mektuplaşmalara, şiirlere, resimlere bakıldığında ortaçağdan başlayarak kralların ve soyluların çevrelerinde bulundurdıkları köpek sayısının inanılmayacak kadar çok olduğu görülür.

Bergerac barışından hoşnut olmayan sert mizaçlı Agrippa d'Aubigné, Navarralı Henri'ye az rastlanacak şiddette bir veda mektubu yazar. O sırada, Agen'de rastlantı sonucu bir zamanlar kralın yatağında yatan Citron adında büyük bir ıspanyola rastlar. Terk edilmiş köpek açlıktan ölmek üzeredir sanki. d'Aubigné onu bir kadının evinde barındırır ve boynundaki tüylere bir intikam sonesi bağlatır:

*Bir zamanlar kutsal yatağınızda yatan
Sadık Citron'unuz artık kuru toprakta yatıyor
(....) nasıl oluyor da krallara hizmetin
geleneksel karşılığı olan
Açlığa, soğuga, köteklere
aşağılanmalara ve hakaretlere dayanıyor?*

Ertesi sabah Navarralı Henri Agen'den geçiyormuş. Köpeği ona getirmekte kusur etmemişler. Soneyi okurken beti benzi atmış.

D'Aubigné yirmi yedi yaşında yoktu. Nankör ıv. Henri ile barışmak için zamanı olacaktı.

Esin perisi daha zarif olan şair Clément Marot, küçük dişi köpeği Mignone'u yatağına alan ı. François'nın eşi Habsburglu Éléonore'u betimler:

*Ve o küçük çalgın
kaymak gibi göğüste uyur
Ve o ne temizlik! O ne incelik!*

*İşemek isteyecek olsa
ne çarşafı pisler ne örtüyü:
Ama narin patisiyle*

*Hanımını kaşır, kaşır:
onu indirmelerini ister
Silmelerini ister....*

Burada, Marot'nun Publius'un küçük dişi köpeği İssa'yı öven Matriallis'ten kopya çektiğinden kuşkulaniyorum: "Bir ihtiyacı olursa örtüleri pisleteceğini sanmayın; patisinin bir hareketiyle aşağıya indirilmek istediğini bildirir, sonra kendisini temizlemelerini ister."

Marot, Mignonne'u yatağına almış Kraliçe Éléonore'u keyifle betimlese de, Saint-Simon, köpek ırkıyla iç içeliğini doğrusu aşırılığa vardırın Vendôme düküne aynı gözle bakmaz:

"Son derece pisti; bununla da övünüyordu. Budalalar ise ona basit bir adam gözüyle bakıyordu. Yatağı, erkek ve yanında yavrulayan dişi köpeklerle doluydu. O zaten kendisini hiçbir şey için sıkıntıya sokmazdı."

ix. Charles'ın dişi köpeği Courte'a duyduğu sevgi bir garipti. Hayvan öldüğünde onun derisinden kendisine eldiven biçirmiş. Ronsard ise bunu köpeğin krala bağlılığına örnek olarak göstermekten çekinmemiş.

Beş yaşındayken, geleceğin xiii. Louis'si bir köpeğe ekmek veriyor ve saraylı hanımlardan azar işitiyor:

"Bayım, köpeklere ekmek vermemeli, ekmek yoksullara verilmeli."

Çocuk karşılık verir:

"Köpekler zengin mi?"

Yüceliğini bir kez olsun unutan xiv. Louis iki anlama çekilebilecek dizelerle kendini betimliyor:

Konsey huzurunda olmuş

Kimin umuru.

*Kancığını görür görmez,
onun için her şeyi terk eder.*

*Avın çağrısı karşısında
hiçbir şey onu durduramaz.*

Kçük xvii. Louis'nin Temple'daki hücresinde bir köpek var mıydı,

yok muydu? Ayrıntılara girmeden bu sorunun onun kimliği hakkındaki tartışmalara ipucu sağladığını belirtelim.

Bu noktada karşımıza bir paradoks çıkıyor. Avrupa'da olsun, Amerika'da olsun bir politikacının yanında bir hayvanla görünmesi kendisinin merhametli bir insan olduğunu ilan etmesinin bir yoludur. Roosevelt'in 1944'te yaptığı bir seçim konuşması *Fala Söylevi* adıyla tarihe geçmiştir, çünkü başkan dinleyicileri kazanmak için çoğunlukla İskoç teriyesi Fala'dan söz etmiştir. İnsancıl görünmek için bizim politikacılar bir labradorun, barakın ya da seterin yanlarında hoplayıp zıplamasını hoş karşılarlar, özellikle de kameralar oradaysa. De Gaulle ile yaptığı söyleşilerde André Malraux, işi generalin peşine bir köpek taktırmaya vardırılmaz. Ancak Colombey'nin ağırbaşlı havasını, büyük adamı iskambil falı açtığında gözleyen ya da dolaşmaya çıktığında onu izleyen sessiz bir dostun varlığıyla yumuşatır:

"Külrengi bir kedi çalışma masasının üzerine sığıyor. Nereden çıktı bu kedi?"

Evet, nereden çıktı? Bilindiği kadarıyla General de Gaulle'ün hiç kedisi olmamıştı. Ama Malraux'un her yere kedi soktuğu ve yakınlarına yazdığında imza olarak bir erkek kedi silueti çizdiği malumdur.

François Mitterrand'ın son günlerine yumuşak bir soluk getiren siyah dişi labrador Baltique gösterişli bir şekilde cenaze törenine getirildi ve çok vakur bir davranış sergiledi. Baltique, onu her zaman dolaştıran başkanın özel muhafızı tarafından sahiplenildi. Ve böylesi kuşkusuz onun için daha iyi oldu.

Paul-Jean Taulet dizelerinden birinde büyük adamları yerli yerine oturtur:

*Köpeğimin adı Tom'du, dişi köpeğimin adı Djaly,
Ah, unutulmayı daha çok hak eden ne tumturaklı adlar var.*

KAHRAMANLAR VE MÜLTECİLER

Casimir Delavigne 1830 devrimi sırasında barikatlarda yaralanan bir köpeği yüceltir.

Aslında kurban sınıfına giren kahramanların büyük tüketicisi 1914-18 savaşı, köpek milletini de askere almaktan geri kalmamıştır. Paul Morand, *Bir Elçilik Ataşesinin Günlüğü*'nde (*Journal d'un attaché d'ambassade*) Ağustos 1969'da Nice gazinosunda yapılan bir gösteride:

"Efendisi çavuş P tarafından seyircilere takdim edilen savaş madalyasıyla onurlandırılmış bir köpek"ten söz eder.

1940'ta hayvanlar propagandalara alet edilmekten ve madalyalardan kurtuldu. Yalnızca Georges Duhamel, Haziran 1940 bozgunu sırasında köpek ırkının davranışını coşkuyla övüyordu. *Figaro*'daki bir yazısında toplu göçün anılarını dile getirdi:

"Az sonra, dünyanın bu çöküşü karşısında köpeklerin duyduğu acı konusunda bildiklerimi, düşündüklerimi ve anladıklarımı açıklayacağım [...] Hatta birçok kez, bu mülteci köpeklerin olayın büyüklüğünü, uğradığımız felaketin sınırsızlığını insanlardan daha iyi kavradıkları duygusuna kapıldım."

Camus *Combat*'da Suétone imzasıyla yayımladığı "Médor ve Bozgun" başlıklı fıkрасında, bu yazısı yüzünden Georges Duhamel'i iğneledi.

Ama René Lefèvre'in skye-teriyesi, Mösyö Lange'ın Suçu'nun (*Le crime Monsieur Lange*) kahramanı Bobby'nin hikâyesinin yanında hiç kalır. Gerçek olamayacak kadar güzel hikâyeler nakletmekten bıkip usanmayan sosyete veterineri Doktor Merry anlatır Bobby'yi... İşgal sırasında René Lefèvre, Antibes burnunun tepesindeki bir malikânede yaşar. Parmaklığın önünden her gün karavana angaryasını yerine getiren bir Alman askeri geçer. Koku Bobby'nin iştahını kabartır. Efendisi onu azarlar ve köpek güzel et kokularının geldiği karavanalarla ilgilenmekten vazgeçer. Bobby bir işbirlikçi olmayacaktır. Daha sonra ihbar edilen René Lefèvre oradan

ayrılıp gizlenmek zorunda kalır. Köpek malikânede yalnız kalır. O zaman düşmana karşı kendi hesabına kin gütmeye başlayan Bobby ne zaman bir askerin geçtiğini görse ağzı köpürerek hırıldar, havlar. Sonu trajik olur. Gitmeye hazırlanırken askerler villayı yağmalar ve direnişçi köpek Bobby'yi boğarlar.

LARBAUD YA DA BURJUVA ÇILGINLIKLARI

Muzaffer burjuvazi köpekleri savaşlarına katmakla kalmaz, onları başka çilginlıklarına da alet eder. Valery Larbaud'nun Bourbonnais'de, Valbois'daki aile malikânesinde, iki yanı gürgen dikili uzun ve görkemli yol dik bir eğimle dar bir vadiye kadar inen bir koruluğa varır. Larbaudlar koruda Brutus'un mezarı adını verdikleri bir kayaya ulaşan çift sarmallı bir merdiven yaptırmıştı. Larbaud kayanın adının ailenin Brutus adındaki köpeğinin buraya gömülmesinden kaynaklandığını ileri sürüyordu.

Ocak 1932'de Larbaud köpeği Barty'yi yanına alarak Milano'ya gider. Köpek seven ve sevmeyen insanlara bakarak eğlenir. Bir hanım Barty'yi okşamak için izin ister. Bir taksi şoförü onun kaç mal olduğunu sorar. Milanolular iyi not almıştır. Ama bir gümrük memuru ona köpeğin Almanca havlayıp havlamadığını sorar. "İskoçça havlar", karşılığını verir Larbaud. Barty bir İskoç teriyesiydi.

Ertesi ay köpek ve efendisi Roma'dadır. O dönemde faşistler Capitol'un üzerine gerçek bir kurt ve gerçek bir kartal oturtmuşlardı. Larbaud bu canlı simgeleri Barty'ye gösterecektir. "Çok etkilenmiş göründü, dişi kurt da öyle" notunu düşer günlüğünde. Ve bunu arkadaşı Marcel Ray'e yazma ihtiyacını duyar:

"Dişi kurda Barty'yi, Barty'ye de dişi kurdu gösterdim, hayvan kafesinde sıçramaya başladı, bir yandan da Barty'ye şaşkınlık, biraz da *paura** ile bakıyordu."

Ertesi gün yeni bir mektup:

"Barty dişi kurda sevdalanmış olmalı. Ona *la lupa!* (kurt) dediğimizde görmek için pencereye koşuyor."

İtalyanca korku.

Samuel Butler şunu yazmış, Valery Larbaud da çevirmişti:

“Köpekler. Köpeklerin hoşluğu, onların yanında saçma sapan davranabilmemizdedir, bizi hiç kınamadıkları gibi onlar da bizimle birlikte saçma sapan davranışlarda bulunurlar.”

ÖZDEŞLEŞME

Köpek ile efendi sonunda kendilerini az çok birbirlerinin yerine koyarlar.

Bir gece, Champ-de-Mars'ta Ulis kayboldu. Onu sonunda karanlıkta, bir yan patikada buldum. Dişi bir dalmaçyalıyla aşk yapmış. İki sevgili hâlâ çözülmemiş. Dalmaçyalının hanımı, sefaret mensubu havasında şık bir yabancı kadın, köpeğini bağladı. Çok kızgın. On dakika boyunca –on dakika çok uzun bir süredir- çift birbirinden çözülünceye kadar, bana tek söz etmedi. Suçlu benmişim, dişi köpeğin namusuna, hatta hanımın namusuna ben leke sürmüşüm gibi.

Bir başka gece, Bac Sokağı'nda ihtiyaç gidermek için yolun ortasında durdu. Joseph Losey'in *Kaderi Arayan Adam* filminde dekor olarak kullandığı özel mimarisi olan bir evin girişinin hizasındayız. Bir kemerin altından bahçe yoluna giriliyor, en dipte de o sırada çok önemli bir devlet adamının kullandığı bir konak var. Gizli politik buluşmaların yapıldığı bir yer orası. Köpek işiyle meşgulken bir taksi duruyor, içinden Raymond Aron iniyor. Beni büyük abdestini eden köpeğin tasmaşının ucuna bağlı görmesin diye dua ediyorum. Duam kabul olmuyor. Aron bana doğru geliyor, benimle konuşuyor, o arada Ulis utanç verici duruşunu sürdürüyor. Sonunda Raymon Aron önemli gizli buluşmasına gitmek üzere kemerin altına dalıyor.

Tristan ile Isolde efsanesinde iki köpek rol alır. Lafı uzatmamak için, simgelediği kavram hakkında söylenecek çok şey olmasına rağmen bir perinin armağanı olan Petit-Cru'yü bir kenara bırakalım. Sadakatin eğretilmesi olan Tristan'ın küçük barakı Husdent üzerinde durmak istiyorum asıl. Husdent efendisi uzaktayken gözyaşı döker. Tristan, Isolde'yi krala geri getirdiğinde Isolde ayrılığı yumuşatmak için şöyle der :

“Tristan, dinle biraz. Husdent'ı, köpeğini bana bırak... Onu gördükçe, sanırım sizi sık sık anacağım. Yüreğim kederli olduğunda onu görmek bana neşe katar [...]

-Soylu hanım, Husdent sizde kalsın. Rica ederim, Tanrı aşkına ona iyi bakın. Beni sevdiğiniz gibi, onu da sevin.”

O anda hayvan yalnızca sadakatin simgesi olmakla kalmaz. Erkeğin yerine geçer. Tristan ile özdeşleşir. Öyle ki ölümcül aşk iksirini o da içer. *Sire Tristrem* adını taşıyan 13. yüzyıl İngiliz versiyonunda kahraman iksiri içer içmez köpek kupayı yalar: “Hepsinin sevdalı ve mutlu olduğu besbelidir. Sevinci ve hüznü birlikte tatmışlardır.”

Tristan soytarı kılığında geri dönünce onu tanıyan köpek olur, Isolde değil... Tristan ırmak geçidinde olanları olanca çiğliğiyle boş yere hatırlatır: “Yavaşça toprağa uzandınız ve benim için o güzel kalçalarınızı açtınız, herkesin gözünün önünde kendimi aralarına bırakıverdim”, ama Isolde yine de onu tanımazlıktan gelir. O zaman Tristan şöyle der :

“O kendisini yetiştiren efendiyi, size kul köle olan âşığınızdan iyi hatırlıyor. Köpekte büyük soyluluk var, kadında ise büyük sadakatsizlik.”

Bu, ortaçağda yaygın olan kadın düşmanlığı temasıdır. Ama daha önce, *Odysseia*’nın sonunda da...

Basite indirgersek, günlük hayatta köpeğin ve efendinin sonunda fiziksel olarak benzeştiğinin sıkça saptandığı söylenebilir, belki de insan bilinçsizce başı kendisinininkine benzeyen bir köpeği seçtiği için. Bokser erkekler ve pekinua kadınlar vardır. Goya’nın gözünde Don Kişot’un köpeği mahzun yüzü şövalye kadar sıkskadır.

Goya! Prado’da sergilenen büyük tablosu *Kuma Gömülü Köpek* ne kadar gizemlidir! Koyulu açık barut rengi hemen hemen soyut bir geometri, yalnızca alta bir köpek başı. Niçin kuma gömülmüş? Bu bir şaka mı? Pek olası değil. Daha çok işkenceye benziyor. Yalın bir yalnızlık içinde, anlayamadan, bomboş gökyüzüne gözlerini boş yere dikerek ölenin umutsuzluğu.

YETENEK

Tanrı yardımını esirgeyecek olursa köpeklere bel bağlamamız gerekir. Cuniçiro Tanizaki çocukluk anılarında, ilkokuldan başlayarak, harfleri çizdiği fırça yıpranacak olsa, onu efendi Tencin'in tapınağını bekleyen taş köpeklerin patilerinin arasına soktuğunu anlatır. Bu yerel bir gelenekmiş. Tencin'in insanı yazı sanatında marifetli kıldığı söylenirmiş. En büyük Japon yazarlarından biri yeteneğini ola ki köpeklere borçludur.

FANTAZMALAR, SİMGELER, İMLER

Bonapart'ın Mısır seferine katılan Politeknik Yüksek Öğretim Okulu çıkışlı M. Du Boysaimé “bir köpeğin efendisinin peşinden koşarken çizdiği eğriyi” denklemlerle göstermeyi başarmıştır. Lautréamont ve Jules Verne, Du Boysaimé'in 1811'de yayımlanan bildirisine göndermeler yapmışlardır. Demek ki, herkes yazacağını kendi yeteneğine, kendi yeğlediği esin kaynağına göre yazıyor ve söylemeye dilim varmıyor ama, gerçeklikten uzak düşüncelerini de köpeğin kuyruğuna takıyor.

André Pieyre de Mandiargues *Adivé*'de karanlıkta başka kadını bekleyen bir kadını betimler, kadın başlangıçta ne olduğunu pek anlayamaz ama bu arada dişi bir köpek gelip harika bir şekilde onunla sevişir. Faulkner'in *Köpek*'i yazgının kör inadıyla öldürülen efendisini uluya uluya arayan bir hayvandır.

Alina Reyes'in kitaplarından biri *Beni Yemek İsteyen Köpek* (*Le chien qui voulait me manger*) başlığını taşır. Küçücükken onu koruyan bir köpek olmuştur. Pirene dağlarında bebek arabası bir çayırda yokuş aşağı kaydığı sırada, bir çukura yuvarlanmasına ramak kalmışken, tehlike işareti vererek onu kurtaran yine bir labradordur. Çok ürkütücü başka bir köpektir de söz eder, ona ormanda rastlamaktan korkuyordur. Ama özellikle rüyalarına giren yırtıcı bir hayvan, “zamanın habercisi” köpek vardır. Bu Alman çoban köpeği ağzında bir el tutar. Aslında kâğıttan bir eldir bu. Kaderinin yazarlık olacağına mı işaret ediyor?

Köpek simge değeri de taşıyabilir. Bunun bir örneğine Cervantes'te rastlıyoruz:

“[...] Kaymaktaşından mezarların üstünde orada gömülü olanların figürleri var, bu kişiler karı kocaysa, ikisinin arasına, ayak uçlarına bir köpek figürü yerleştirilir, böylece, bu çiftin hayatları boyunca birbirlerine sarsılmaz bir dostluk ve sadakat gösterdikleri ifade edilir.”

Prag “Maharal”ı, Haham Loew’in heykelinin ayak ucunda yer alan sıksa köpek ne anlama geliyor? Çıplak bir genç kız ile bakışık durumdadır. Burada mutlaka bir simge olmalı, ama hangisi? Yaşlı adamın bilgeliği, genç kızın narin çıplaklığı ile köpeğin şaşkın bakışı arasında nasıl bir oyun dönmektedir? Sylvie Germain bu ayrıntıya Prag’ı konu alan romanı *Tuzdaki Parıltı*’da (*Éclats de Sel*) dikkatimizi çeker.

Agrippa d’Aubigné, Trento konsili sırasında Kardinal Crescentio’nun yüreğinde “havlayan uğursuz kara köpek”ten söz eder. İblisin simgesi olan bu köpek yakında öleceğini ve cehennemlik olacağını bildirmek için görünür ona:

*Bırakmadı peşini sana habasetini
Gösterdiği günden beri,
Habaset ölüm, ölüm umutsuzluk*

Goethe belki de Protestan şairin bu dizelerini bilmiyordu, ama 17. yüzyılda yazılmış bir yapıtı, J. L. Gottfried’in *Chronika*’sını (1619) okumuştur. Bu kitaptaki bir resimde Kardinal Crescentio’nun sahibi olduğu kap-kara iri köpek görülür. Goethe Mefistofeles’i bir fino görünümünde ortaya çıkarmayı tasarlarken belki de bunu hatırlamıştır.

Köpekler sık sık ölümle bir arada anılır ve onlara doğaüstü bir önsezi yetisi atfedilir. Flaubert’in dostu Alfred le Poittevin 3 Nisan 1848 Pazartesi günü ölür. Flaubert şöyle yazar:

“Çarşamba günü, bütün öğleden sonra, ben çağırmadan peşime düşen bir dişi köpekle dolaştım (bu dişi köpek ona yakınlık duyuyor ve yalnız dolaştığı zamanlar ona eşlik ediyordu. Ölümünden bir gece önce korkunç bir şekilde uluyup durdu, kimse onu susturamadı).”

Dehşet saçan *Baskerville*’lerin *Köpeği* de simgesel bir anlam taşır. Kara romanları ve korku filmlerini dolduran birçok yan ürünleri de cabası.

Kimi zaman da köpek bir im görevini üstlenir. *Küçük Köpekli Kadın*’ın beyaz finosu dekoratif bir nesnedir, ama aynı zamanda aşkın anlambiliminde hanımın yalnız ve maceraya açık olduğunu bildirir. Gerçekten de Gurov köpeğin aracılığıyla –bu klasik bir stratejidir– kadına yanaşma denemelerine girişir.

“Ne efendi yaratıklar, köpekler!” diyordu Çehov.

Pirandello’da küçük köpekli bir kadına rastlanır. Ama orada şeytani bir durum söz konusudur. Livia’nın süs köpeği Liri ne yapacağını şaşır-mıştır. Hanımın kocasını, ama aynı zamanda iki âşığını da sever. Sevgi gösterileri ise ortalığı iyice karıştırır.

Bu küçük köpeklerin ortaçağda bir öncüsü vardır, *Vergi Şatosu’nun Sahibi’si’nin* (*La châtelaine de Vergi*) köpeği. 13. yüzyılın bu ünlü manzum anlatısında, aşıyla baş başa görüşmek isteyen tatlı şato sahibesi, kuçukuçusunu terbiye etmiştir, köpek şövalyenin gizlendiği meyve bahçe-sine tek başına giderek yolun açık olduğu işaretini verir.

Daha uç bir örneğe La Fontaine’de rastlanır. “*Para ve Değerli Taşlar Araklayan Küçük Köpek*” (*Le petit chien qui secoue de l’argent et des pierreries*) adlı masalında peri Manto kendini köpeğe dönüştürerek bir yargıcın karısı olan güzel Argie ile genç saraylı Atis’in yasak aşklarını destekler.

METAFİZİK

Durmadan gözümüzün önünde olan köpek, düşünürlere, hem de sıradan olmayan düşünürlere eğretilmeler esinlemekten geri kalmamıştır. Spinoza *Ethika*'da (birinci bölüm, XVII. önerme, açıklama) İskenderiyeli Philon, İbni Meymun, İbni Rüşt gibi Yahudi ve Arap filozofların sık sık başvurduğu bir kıyaslamayı yeniden gündeme getirir:

“Zihin ve irade Tanrı'nın ezeli ve ebedi tözüne aitse, bu özneliliklerden, insanların genel olarak bu terimlerden anladıklarından başka bir şey anlaşılmalıdır. Çünkü Tanrı'nın tözünü oluşturan zihin ve irade, gökyüzünün bütün uzamından, bizim zihnimizden ve irademizden farklı olmalıdır ve onları belirten sözcüğün dışında onlarla hiçbir ortak noktası olamaz, göksel Köpek takımyıldızı ile havlayan hayvan köpek arasında tek ortak noktanın bu sözcük olması gibi.”

Boynunda Rolleiflex'li halinden çok, kütüphanesinin önünde Goethe, Nietzsche ve Proust'u yorumlarken gördüğüm dostum, fotoğrafçı Brassai, Hermann Lotze'ye adanmış bir metafizik kitabının başında boş bırakılan sayfaya şöyle yazmış:

“Biz şimdiki zamanın çevresinde, efendisinin dolaştırdığı ve onun çevresinde koşan bir köpek gibi koşuyoruz. Köpek bazen önde bazen arkada oluyor, efendisinin adımlarını koklamakla yetiniyor. Kendisine sunulan bir parça şekeri aldığı nadir durumların dışında efendisiyle asla birlikte olmuyor.”

VOLTAIRE ROUSSEAU'YA KARŞI

Hayvan dostu olarak tanınmak her zaman uğur getirmez. 24 ekim 1776'da Ménilmontant'da aşağıya inerken Jean-Jacques Rousseau'nun başına gelen kaza bilinir. M. de Saint-Fargeau'nun karoçasının önünden koşan iri bir danua onu yere devirir. Yara bere içinde kalan Rousseau'nun öldüğü rivayeti Paris'te dolaşır. Bu durum karşısında iğrenç denebilecek bir tavır sergileyen Voltaire, Florian'a (yazdığı kişinin olayı bir masala dönüştüreceğini mi umuyordu?) şöyle der:

"Jean-Jacques ölmekle çok iyi etti. Onu öldürenin bir köpek olmadığını ileri sürüyorlar; dost bildiği bir köpeğin onda açtığı yaralar iyileşmişti; ama 12 Aralıkta, Romilly adında yaşlı bir Cenevreliyle Paris'te bir Escalade (bir Cenevre bayramı) kutlamaya kalkmış. Alabildiğine tıkmış, hazımsızlığa uğramış ve bir köpek gibi ölmüş."

Rousseau'nun Dük adında bir köpeği olduğu bilinir. Daha sonra, soylu hamilerini kızdırmaktan çekindiği için, kendisinden beklenmedik bir şekilde hayvanın adını değiştirmiş, ona Türk demişti. Aralarında iki üç dükün bulunduğu bir topluluğun önünde, büyük mahcubiyet içinde bu ad değişikliğinden dolayı hesap vermek zorunda kalmıştır: "Bu meselede haysiyet kırıcı olan husus köpeğe Dük adını vermemden çok, onu geri almam olmuştu."

Aşağı yukarı aynı şey benim de başıma geldi. Köpeğimin adını Übü* koymak istiyordum, çünkü U yılındaydık**, Patafizik kolejinin ruhu Emmanuel Peillet, diğer adıyla Saintmont, diğer adıyla Latis, diğer adıyla Mélanie le Plumet bunu bana yasakladı.

Zaten hep gülünç işler yapan bu kolej, yaptığı gülünçlüklerin üstüne bir tüy dikti böylece.

Fransızca Ubu. Uyumsuzluk Tiyatrosu'nun öncülerinden Alfred Jarry'nin oyunu. Oyunun başkisi Übü itici bir kişiydi. Oyunda içinden çıkılmaz bir saçmalıklar yumağı ortaya konuyordu. Ancak Jarry bu saçmalığın da mantığını bulmuş ve ona Patafizik adını vermişti.

** Yazar Büyük Ansiklopedi'nin U harfinin yayınlandığı yılı kastediyor.

“Köpeğinize Übü adını vermeniz biraz saygısızlık olur (biraz saygısızlık, Tanrımıza karşı demek istiyorum). Ulis beylik bir ad (örneklerine rastladım). Ama başka seçenekleriniz var: Utile, Ulfilas, Ulric, Unique, köpeğinizi eşcinselliğe özendirmekten çekinmiyorsanız Uranus (bu ad 17. yüzyılda olduğu gibi Urane şeklinde Fransızcaştırılabilir), Ursus, Uriel, Ugolin, Uléma, Uhu, (onu, piyanoda, obuada ya da saksafonda ut (do) sesine duyarlı olup koşup gelmesini sağlayacak şekilde terbiye ederseniz) Ut, Ultima da fena sayılmaz, Latinceye karşı değilseniz seçenekleriniz var, Uber (bereketli), Ultor (intikamcı). Yunanca olsa? Utope diyebilirsiniz (Utopya gibi, bu ad hiç duyulmamıştır), Usmin (vuruşkan), Ure (kuyruk; dasyure gibi bileşik sözcüklerde yer alan Fransızca sözcük), Dekartçıysanız Ulê (madde, Rylê olarak da yazılır), Upsi (yukarı! Salta durmasını sağlamak için). İbranice Ul (beden), Uhel (erkek özel adı). Bu adın u şeklinde telaffuz edildiğini söyleyeceksiniz: kabul, ama çevriyazıyla ü'ye dönüştürülebilir, örnek: Üriah (Betşeba'nın Davut'un boynuz taktığı kocası). Urbain adını unuttuyordum (hayvan terbiyeliyse), kuşkusuz başka adlar da var.”

Köpeğime Ulis adını taktım.

ŞEREF LİSTESİ

Kitaplarda da insanlar hayvanlara hayatta olduğu gibi davranırlar. Az çok içtenlik, anlayış, sevgi, küçümseme, kayıtsızlıkla. Bu davranışların edebiyata geçmiş örneklerini sıralamak, sonunda, istemeyerek de olsa bir şeref listesine, iyi ve kötü puanlar dağıtmaya götürür bizi. Cinsi ne olursa olsun, hiçbir köpek arasında fark gözetmeyen Borges'e seve seve sıfır atardım. Pek çok yazar hiçbir zaman bir hayvanın sorumluluğunu alamayacak kadar özseverdir. Kedi ve köpek sevgileri olmadığından, onları bir bakıma ikinci elden tanırlar.

Aziz Roch gibi, her zaman ve her yerde köpeğiyle dolaşan Jacques Brenner, "Sabit Fikir" adlı bir kitap koleksiyonunda çok radikal bir *Köpekler İçin Savunma* kaleme almıştır. Birçok yapıtında iyi bir edebiyat tarihçisi olduğunu kanıtlayan Brenner değerlendirmelerini tek bir kıstasın ışığında yeniden gözden geçiriyor: Yazarın hayvanlar dünyası karşısında aldığı tavrı. Bir numaralı düşman, makine-hayvan kuramından dolayı kuşkusuz Descartes'tır. Descartes ruhumuzun ölümsüz olduğuna inandığına göre, Brenner onun bugün bir sirkte marifetli bir köpek görüntüsü altında yeniden yaşadığını düşünür. Bu da onu birden Brenner'in nazarında sevimli kılar.

Brenner, dişi köpeğinin tasmaşına "Benim adım matmazel Follette, M. de Beaumarchais'nin sahibiyim." sözlerini kazıtan *Figaro'nun Düşünü*'nün yazarı Beaumarchais'i över: Lamartine'i de över, Elvire'i göklere çıkardığı için değil, karısı için çekerek: "o yalnız köpeklerini sever" dediği için.

Şeref listesinin başında Gide yer alır: "Hayat tarzını temize çıkarmak istediğinde, Eflatun, Shakespeare ve Michelangelo'dan çok köpeklerden ve ördeklerden dem vurmuştur." İster insan, ister hayvan öldürsün, katilin manevi sorumluluğunun aynı nitelikte olduğunu yazan Giono da aynı listede yer alır. Vejetaryen olan Bernard Shaw mizahın bir prensidir, Marguerite Yourcenar övgüye değer. Aksini söyleyemem, ona götürdüğüm

Düşün Bedeli (Denier du rêve) adlı kitabını bana ithaf ederken şöyle özür dilemiştir:

“Dün yalnızca güzel köpeğinizi düşündüm.”

Şair Francis Jammes, Brenner’de daha karışık duygular uyandırır. Eşekleri ve danaları çok duygulandırıcı bir şekilde şiirine geçirmiştir. Ne var ki ava çok düşküncü. Mauriac’ın sözünü etmeye bile değmez. Ölümünden iki ay önce, hayata yeniden başlayacak olsa köpeğin ve kedinin sokulmadığı bir malikâne düşlediğini yazmıştır. Ama bir gölcükte yüzen ördeklere bir diyeceği yoktur. Bu ne ikiyüzlülük! diye veriştiriyor Brenner, çünkü Mauriac ördek yermiş.

Bu yapıtı Jacques Brenner’i alaya almak için anmadım. Ona hak vermekten uzak değilim. Ne de olsa, hayranlık duyduğu yazarların cana yakın olup olmadıklarını bilmek insanın hakkıdır, hayvanlar karşısında alınan tavır da kötü bir ölçüt sayılmaz.

Her biri köpeklerden söz ederken kendi özünü açığa vurur. Örneğin Octave Mirbeau oldukça kalın bir kitap yayımlar, *Dingo*, bu adı taşıyan bir hayvanın yaptıklarına ve davranışlarına adanmıştır. Bu, tam olarak köpek sayılamayacak garip bir yaratık, bir Avustralya “dingosu”dur. Köpek ile kurt arası bir köpek. Aslına bakılırsa bu dostu yüzünden başına gelenler kentte olduğu gibi kırsal kesimde de insanların rezilliğini ve alçaklığını kezzapla resmetmek için bir bahanedir. Dingo tam tamına bozguncu bir hayvandır. Diğer hayvanları boğazlar, askerlik sevmez ve üniforma taşıyan herkese saldırır, yalnızca yoksullara, yersiz yurtsuzlara, veremli zavallı bir kadın oyuncuya, hatta katil bir sübyancıya yakınlık gösterir. Dingo’nun işlediği suçlar ve karanlık ilişkileri, hepimizin içinde, dışa vurmadığı bir suç işleme eğilimi bulunduğu inanan efendisini gizli gizli sevindirir. Bu suçlar Mirbeau’ya yurttaşlarına karşı beslediği kötü duyguları ve onları hor görüşünü yüzlerine tükürme fırsatını verir. Kitabında kaba hicivle taşlanan başlıca kişi, kuduzun olmadığına inanan bir veterinerdir:

“Ya Pasteur Enstitüsü?

Palavra bunlar, bayım... kuduzu icat ettikleri için tedavi ediyorlar, bir de iflas etmek işlerine gelmediği için. Pasteur Enstitüsü köpeklerde

kuduz olacağına karar vermiş, tıpkı hükümetlerin halkın bir dine gereksinimi olduğuna karar verdiği gibi...”

Octave Mirbeau öylesine kötümser ki insanların kötülüğüne inanışı, hayvanlara beslediği duygulara da bulaşıyor: “Suç, insanların dostluklarının içerdiği affedilmez suç, sahip olduğumuz bu acı veren alışkanlık bizi köpeklerin çıkar gütmeyeceği konusunda da kuşkuya düşürüyor.”

Dingo aslında kötü biri değildir. Atalarından kalma bir içgüdüdür dürüstlüğüyle hareket eden temiz yürekli bir katildir. Asıl sadist olan, yakaladığı kuşları bir hamlede öldüreceğine, onlara uzun işkenceler çekterek oyalanan küçük arkadaşı, genç dişi kedi Miche’dir.

Şu sırada ne yazıyorsunuz? diye sıkça sorarlar bana. Roman mı? Öyküler mi?

Birçok şeyin arasında edebiyatta köpeklerden dem vuran bu kitaptan söz ediyorum: ona Kancık Edebiyat başlığını da koyabilirim. Ne uğursuz ihtiyatsızlık! O günden beri herkes kendisini unutmamamı bana hatırlatıyor:

Hatırlayacaksınız, 12 yıl önce yayımladığım romanımın 179. sayfasında bir köpek var. Umarım ondan söz edersiniz.

Bakarız. Yazdıkça köpekler hakkındaki kitabımı sevdiğim insanlarla bir buluşma olarak algılamaya başlıyorum. Oraya başkalarını davet etmeye niyetim yok. Wagner, danuasının ölümünü, Céline, dişi köpeği Bessy’nin ölümünü anlatarak yüreğimizi ne kadar yumuşatmaya çalışsa da bizim onlarla hiç bir alışverişimiz yok.

Kitaplarımı başından beri yayımlayan yayınevi, yazarların ve orada çalışanların köpeklerine kucak açmıştır. Claude Gallimard’ın kokeri Harry onun çalışma odasından çıkmazdı. Harry bize ve yazarlara çok yakınlık gösterirdi. Tek bir kişinin dışında. Aragon’u görür görmez onu çiğ çiğ yemek isterdi. Açıklaması olmayan bu davranışının efendisini ne zor durumda bıraktığını tahmin edersiniz.

MAKİNE HAYVANLAR

On yedinci yüzyıl iki cepheye bölünmüştür, Descartes'ın felsefesi konusunda değil, ama öğretisinin az önce andığım bu çok özel noktasında. Malebranche, makine-hayvanlar adına dişi köpeğine tekmelemler savurmuş. Madam de Sévigné, Descartes'ın ve kuramının ağzının payını veriyor:

“[...] seven makineler, birisini yeğleyen makineler, kıskanan makineler, korkan makineler.”

Hoşgörüyü ekliyor:

“Descartes asla bizi buna inandırmak istememiştir.”

Genel kabul gören, Markiz'in, kızı bayan de Grignan'dan daha cana yakın olduğu düşüncesine bir kez daha katılmak zorunda kalıyoruz. 17 Aralık 1690'da, Françoise Marguerite de Grignan kuzeni Coulanges'a yazar ve o zaman on altı yaşındaki kızı Pauline'e köpek getirmemesini ister:

“Biz burada yalnızca akli başında ve bağlı olduğumuz tarikattan olan yaratıkları sevmek istiyoruz ve bu tür makineleri başımıza bela almak istemiyoruz. Hiçbir kirli ihtiyaçları olmayacak şekilde kurulmuş olsalardı, ne âlâ, ama verdikleri sıkıntılardan dolayı onları çekilmez buluyoruz.”

Descartes bu kadar “sofu” bir müridi hak ediyor muydu?

La Fontaine, Descartes'a tavrı alır ve Kardinal de Retz La Fontaine'den yana çıkar.

18. yüzyılda, Voltaire, Descartes'a karşı olanların cephesine katılır. *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde Kant onlara destek olur:

“Hayvanın, (temelini doğrudan algılayamadığımız) davranış tarzından yola çıkarak, onu (temelinin bilincine doğrudan vardığımız) insanın davranış tarzıyla kıyasladığımızda, aralarındaki benzerlik dolayısıyla örnekseme yoluyla hayvanların da bazı tasarımlar uyarınca hareket ettikleri (ve Descartes'ın dediği gibi makine olmadıkları) ve kendi türlerine özgü

farklılıkları oluşturan öğelere rağmen yaratılış açısından (canlı varlıklar olarak) insanla özdeş oldukları sonucuna haklı olarak varabiliriz.”

Böylece Immanuel Kant bir ayraç içinde Descartes’ın işini bitiriyor. Ancak 18. yüzyılın makine-hayvanlar kuramına karşı ileri sürdüğü başlıca gerekçe, Jeremy Bentham örneğinde görüldüğü gibi, hayvanların da bizim kadar acı çektiğidir.

Pfalz prensesine bir kez daha dönelim. O, köpeklerin ölümsüz bir ruhu olduğuna inanıyor. Öbür dünyada yalnızca ana babasına ve dostlarına değil, sevmiş olduğu küçük hayvanlara da yeniden kavuşacağı için seviniyor.

Bazıları hayvanlarda en ufak bir anlama gücü bulunduğunu inkâr ederken, *Racine Davacılar (Les Plaideurs)* adlı komedisinde, iğdiş edilmiş bir horozu yemekle suçlanan köpek Citron’un parodi ve kaba güldürü tarzındaki davasını sahneye koyuyordu. Ortaçağdan Rönesans’a kadar, hatta daha ileri dönemlerde köpeklere, domuzlara, farelere, usulüne uygun olarak birçok gerçek dava açılmıştır. İdam fermanıyla, nadiren de beraatla sonuçlanan davalardı bunlar.

Les Plaideurs, Aristofanes’in *Eşek Arıları*’ndan esinlenmiştir. Burada, bir Sicilya peynirini mideye indiren köpek Haydut’un davasını izleriz. Ben lisede beşinci ya da dördüncü sınıftayken bazı öğrenciler *Eşek Arıları*’nı okudukları için kapı dışarı edildiler. Bugün buna inanmak çok zor. Aristofanes’in söyleminin az rastlanır bir kabalıkta olduğu ve yaşlı Kherikleon’un bir flütçü kızı özdoyma ve kamış yalamaya özendirdiği bir gerçek. Ancak herkesin okumanın zor günler geçirdiğini söylediği günümüzde, bu erken gelişmiş okurlara olsa olsa alkış tutulur.

MODESTINE

Izninizle konu dışına çıkmak istiyorum. Cévennes'te Eşekle Yolculuk'un gaddar yazarı Robert Louis Stevenson'u taşlamak için. Burada, duyduğum öfke beni konudan konuya atlamak zorunda bırakıyor. Zavallı Modestine! Hayvanın sırtına sopayla vurmaktan kolu yorulan İskoç yolcu bir hancıya kulak verir: "Böyle bir hayvan hiçbir şey hissetmez." O da bundan böyle bir övendere edinir. Ne mutluluk! "Uyuşmuş bir kolla vurmaktan kalmamak!... Şimdi centilmence hafif hafif dokunduracağız kılıcın ucunu! Arada bir Modestine'in çıkık kaburgalarını örten külrengi derinin üzerinde bir kan damlacığı belirse ne gam!" Saint-Jean-du-Gard'a vardıklarında Modestine tükenmiştir. Peki, Stevenson ne yapar? "Artık, araba hizmetinin bulunduğu uygar bir yörede olduğuma göre genç kız arkadaşımı satıp öğleden sonra kalkan yolcu arabasıyla oradan ayrılmaya karar verdim."

Stevenson acaba *Tristram Shandy*'yi okumamış mıydı, özellikle VII. kitabın sevgi ve merhamet dolu XXXII. bölümünü?

"[...] ne kadar acelem olsa da bir eşeğe vurmayı içime sindiremem: bakışlarındaki ve duruşundaki gösterişsiz metanet, bütün acılara boyun eğişi davasını öyle güçlü bir şekilde savunuyor ki elim kolum bağlanıyor; sertçe bile konuşamıyorum onunla; kentte, tarlalarda, koşulmuş ya da semer vurulmuş, özgür ya da tutsak, nerede rastlasam ona sunacak bir iki nezaket sözcüğüm oluyor ve laf lafı açınca, eşek benim gibi aylaksa, aramızda muhabbet etmeye koyuluyoruz, çünkü hayal gücüm hiçbir zaman aşamadığı bir canlılıkla, bütünüyle onun duruşunun her halinde, verdiği karşılıkları anlamaya yöneliyor ya da yeterince derine inemezsem yüreğinin içine kadar uçup eşeğin doğal olarak bir insan hakkında neler hissettiğini kavramaya çalışıyorum."

Madem ki iyi ve kötü puanlar dağıtma noktasına geldim, Thomas Mann hakkında bir iki söz söylemek isterim. Onuru kırılan bir adamın acısını köpeğinden çıkarması ve işi onu öldürmeye vardırmasını anlatan

Tobias Mindernickel'i bir kenara bırakıyorum. Mann, *Efendi ile Köpek* adlı (*Maître et Chien*) metninde Bauschan adındaki sevimli bir kırma köpekten söz eder. O ne kibir! O ne azamet! Thomas Mann, Bauschan'ın ona duyduğu sınırsız sevgiyle arasına mesafe koyar. "Bu candan dost" dediği köpeğin "hiçbir onur duygusu yok, kendine hiç saygı göstermiyor" görüşünü dile getirir. Sırasında baston darbeleriyle onu yola getirir. Bauschan o zaman ulumaya başlar. Çünkü "halkın kabalığına sahip olduğu kadar, onlar gibi yakınmaktan hoşlanır." Hayvanları konu alan edebiyatın bir klasiği olmak isteyen ve yazarının "Kır Hayatı" adını verdiği bu sayfalar hakkında daha da ağır konuşmak gücüme gidiyor.

GASTON FEBUS

Doğa dostları, örneğin Maurice Genevoix, özgür yaşayan ve insana refakat eden hayvanlar hakkında olağanüstü şeyler söyler. Ama bu insanlar da Francis Jammes gibi avcılardır. Hayvanın huyunu olduğu gibi kabul ederler. Köpeklerin davranışını ve huyunu başkalarından iyi bilmekle birlikte, onların işlevsel yanlarına fazlaca ağırlık vermekten kendilerini alamazlar. Çünkü sonuçta av köpeği, sürü bekçisi, kızak köpeği, çığ köpeği, polis köpeğinin yararı, hiçbir işe yaramayan köpeğinkinin yanında hiç kalır. İşe yaramayan köpek, dostluk ve sevgi alıp vermek için yaratılmıştır.

Avcı yazarların atası Foix-Béarn'lı Gaston Febus'ün 1387'de yazmaya başladığı yapıtı *Avcılık Kitabı (Livre de la chasse)* bir doğabilim kitabı, bir veterinerlik sanatı elkitabı, çeşitli av türlerinin bir ansiklopedisi, ama aynı zamanda anekdotlar, masallar, anılar içeren edebi bir yapıttır... Daha sonra Montargis köpeği adı verilen sadık hayvanın ünlü hikâyesini anlatan odur. Efendisi Aubri de Montdidier'nin katilinin maskesini bu tazı düşürmüştür. Bunun üzerine Kral v. Charles köpek ile katil zanlısı arasında bir Tanrı yargısına gidilmesini buyurmuş. Köpek bu yarışmadan galip çıkmış ve adam idama mahkûm edilmiştir.

Gaston Febus Gaskonca konuşur ama okurların affına sığınarak Fransızca yazardı:

“Köpek efendisine karşı dürüsttür, yürekten ve gerçekten sever. Köpek iyi kavrar ve çok bilgilidir, çok da sağduyuludur. Köpek güçlü ve iyi yüreklidir. Köpek bilgedir ve hakikatlidir. Köpeğin belleği çok kuvvetlidir. Köpek çok duyguludur. Köpek çok beceriklidir, çok etkindir. Köpek çok tezdir, gözü çok keskindir. Köpek yönetmekte iyidir, çünkü eğitildiğinde insan gibi her şeyi öğrenir. Köpek bütün oynaşmalara yatkındır. Köpekler öyle iyidir ki şu ya da bu iş için ona sahip olmak istemeyen insan yoktur...”

Çocukken, köpeğim Dick'le birlikte Gaston Febus'ün Pau şatosunun tam önüne dikilmiş heykelinin önünden geçerken onun bu

düşüncelerinden kuşkusuz haberim yoktu. Onun öbür yüzünü tanıyordum. Oğlunu hapsedirmiş ve eliyle boğmuş bir ortaçağ hükümdarının yüzünü. Gaston Febus'ten onlarca yıl sonra, Charles d'Orléans ünlü "Sarkık kulaklı Briquet"sini över. Dahası, kocayan Briquet'ye bir balad yazar:

*Koca Briquet dinleniyor,
Çalışmaya mecali yok artık.*

Briquet artık havlamıyor bile. Ama kusuruna bakmamalı. "Bir yaşlının elinden ne gelir!" "Çahların dibini yeni köpek Baude araştırsın. Koca Briquet dinleniyor."

Şövalye romanları yürekli gezgin şövalyeler ile dev cüsseli oldukları kadar yırtıcı köpekler arasında teke tek dövüş hikâyeleriyle doludur. En ünlüsü, Tirant le Blanc'ın Galler prensine ait, kendisinden iri cüsseli bir buldok ile yaptığı, sonu uzun zaman kestirilemeyen dövüştür. Sonunda, köpeği boynundan ısırpı onu boğmayı başaran şövalye olur! Cervantes, *Don Kişot*'un birinci cildinin 6. bölümünde bu yiğitçe dövüşten söz eder.

Antikçağda, Aristoteles *Canlıların Tarihi* (*Historia animalum*) adlı yapıtında bir bilgin gibi çalışmıştı. Hayvanlar dünyasıyla ilgili gözlemlerinin ve bilgilerinin titizliği şaşırtıcıdır. Örnek olarak köpekler hakkındaki şu birkaç satırı gösterebiliriz:

"Erkek köpekler genellikle altı aylık olunca işemek için bacaklarını kaldırır. Ama bazıları bunu daha geç, sekiz aylık olunca yapar; bazıları da altı aydan önce. Basite indirgemek için, güçlerinin doruğunda olmaya başladıkları zaman bu hareketi yaparlar diyelim. Aksine, dişiler çömelerek işer. Bununla birlikte, bacaklarını kaldırarak işeyen dişiler de görülmüştür."

Marifetler açısından zengin bir çağda Fioretti'ler Assisi'li Aziz Francesco'ya Gubbio kurdunu etyemeze dönüştürme gibi saçma bir marifet atfetmişlerdir. Sanki etyemezlik bir kurdu mutlu edebilirmiş gibi! Gaston Febus'ün ve Aziz Francesco'nun edebiyat alanında izleyicileri oldu: hayvanlardan, oldukları gibi söz etmeye çalışanlar, bir de insanbiçimcilik

yolunu seçip genellikle gülünç düşenler. Alphonse de Toussenel (1803-1885) bunlardan biridir, “tutku zoolijisi” de buna örnektir: Guguk kuşu “kurbanlarını en ilginç ailelerin arasından seçiyor sanki.” Yardımsevenler derneğinden bir hanım konuşuyor sanırsınız.

Bir zamanlar Jules Romain’e hayranlık duyulurdu, çünkü *İyi Niyetli İnsanlar*’da (*Les hommes de bonne volonté*) Quinette’in, başrahip Jeanne’in ve köpek Macaire’in katili, Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi Jerphanion’un iç monoloğunu tam tamına aynı anlatım biçimiyle sunuyordu bize. Bu aynı zamanda psikolojinin, toplumsal betimlemenin ve Tarih’in zaferiydi. İki ya da dört ayaklı bu iyi niyetli kişilerin tümünün Jules Romain gibi konuşması pek az okuru biraz olsun tedirgin ediyordu.

Daha kötüsü, yazarın, Colette’in *Hayvanların Diyalogları*’nda (*Dialogues de bêtes*) yaptığı gibi, hayvanları konuşturmasıdır. Hayvana öykünen aptal durumuna düşer. Aşırı ölçüde taraf tutmamak için, *Claudine Paris’te* adlı eserinde (*Claudine à Paris*) talaş çanağına çömelmiş bir dişi kedinin tavırlarını betimleyen güzel bir sayfa olduğunu kabul ediyorum. Colette daha önce adı geçen Rivarol’un şu gözlemi üzerinde düşünseydi keşke:

“Köpeğin anlamlı bakışları ve bağırtıları, yalnızca o anlık bir sevecenliğin belirtileridir, yoksa tutarlı bir düşünce alışverişinin sonucu değildir; bunlar kısacık monologlardır.”

Pavlov’un incelemelerinden yüzyılı aşkın bir süre önce bu izlenimleri edinen Rivarol şaşırtıyor: şartlı refleksler kuramı 1903’te ortaya atılmıştır. Oysa Rivarol 1797’de şöyle yazıyordu:

“[hayvanlara] yiyecek verilirken kulaklarına çarpan ses o yiyeceği çağırıştırır.”

Jules Renard’ın hiç de doğal olmayan *Doğa Öyküleri*’ndeki (*Histoires naturelles*) yapmacıklı betimsel nüktelerinden hiç söz etmeyelim. Maymunlar: “lanet olası haşarı çocuklar, pantolonlarının kıcını iyiden iyiye yırtmışlar!”

İKİ AVCI

Turgenyev'in en tanınmış kitaplarından biri *Avcının Notları* başlığını taşır. Ama o aynı zamanda, avdan söz etmeyen ve sadece bir adam ile bir köpeğin aşkını anlatan bir hikâyenin yazarıdır, çok gözyaşı döktürmüş ve hâlâ döktüren bir hikâyedir bu. Turgenyev *Mumu*'yu hapisteyken yazdı, Gogol'un ölümü üzerine yazdığı bir yazıdan dolayı bir aylığına Petersburg'da tutuklu kaldı. Sonra onun topraklarına sürgün edildi. Öykü 1854'te yayımlandı ve buna izin veren sansürcü kınandı. Eğitim Bakanlığı'nın bakan yardımcısı sansür şefine şöyle yazdı:

"Bu hikâyenin nazik konusu, bundan da öte, serflerin efendilerinin ve hanımlarının kaprislerine ve keyfi tutumlarına tamamen bağımlı olduğunu betimlemek için kullanılan lisan, alt sınıflardan okurları, vatanımızda serfler ile efendileri arasında var olan ilişkileri kınamaya özendirebilir, oysa devlet kurumu olarak bu ilişkiler özel bir şahsın yargısına bırakılmamalıdır."

Mumu, korkunç ve kaprisli bir aristokrat kadının Moskova'daki sarayında kapıcı olarak kullandığı serf *Yerasim*'nin hikâyesidir. Yerasim özürsüz, sağır ve dilsizliğinin kapanıklığı içinde sıkışmış bir devdir. Yoksul bir çamaşırcı kadına, Tatyana'ya için için gönül verir. Ama hanımı, Tatyana'nın ayyaş bir ayakkabıcıyla evlendirilmesini buyurur. Yerasim yanına küçük bir dişi köpek alarak teselli bulur. Yerasim dili dolanarak ona iki heceli bir ad vermeyi başarır: "Mumu." Kapıcı ile köpeği arasındaki bir yıllık aşktan sonra hanım, *Mumu*'yu ortadan kaldırmasını buyurur. Yerasim gidip onu kendi elleriyle suda boğacaktır.

Faulkner de avlanır. Ama köpekler hakkında onun kadar güzel, onun kadar akıllıca, sevgiyle, hatta mizahla söz eden başka bir yazar tanımıyorum. *Sartoris*'te insanlar kadar ve aynı çeşitlilikte köpek yer alır. Genç köpekler, kocamışlar, bilgeler, budalalar, bir de dişi bir tilki, Ellen ve olabildiğince sarsak kırma yavruları. Umutsuzluğa kapılan Bayard *Sartoris*'in bir Noel arifesinde Mac Callumlar'ın ve köpek ailesinin evine sığındığı geceyi anlatan bölüm eşsiz bir gülmece ve duygu doruğuna ulaşır.

HOYRATLAR

Artık istenmeyen bir köpeğin yoksulluğunu ya da meyhane gediklilerinin alkol bağımlısı haline getirdiği bir saksaganın çilesi-ni betimlerken melodrama yakın olmakla birlikte Louis Pergaud genel olarak hayvanlardan, özellikle de köpeklerden söz ederken düşülen en büyük tehlike olan ve sayısız örnekleri bulunan o budalalığa, insan-biçimcilığe asla düşmüyor. Hayvanların talihsizliğini, insanların kötü kalpliliğini göstermek için kullanıyor.

Çok Değerli Bir Köpek başlığını taşıyan bir gençlik hikâyesinde Çehov insanın bütün rezilliğini üç sayfada anlatır. Bir albay, köpeğini başka bir askere satmaya çalışır. İkisi de çakırkeyiftir. Subay, köpeğinin marifetlerini överek söze başlar. Onu iki yüz rubleden aşağıya elden çıkar-mayacaktır. Konuşma ilerledikçe fiyatı düşürür. Sonunda onu bedava verir. Ama arkadaşı alıcı olmaya yanaşmayınca o “pis hayvanı” eşek kasabına götürecektir, o zaten köpek değildir, “domuz kırması bir kancıktır.”

Labirent'te Louis Guilloux, günün birinde küçük kızlarla fazla ilgilendiğinden kuşku duyulan bir sorgu yargıcından söz eder. Meslektaşları yargıca öyle kötü davranırlar ki adam kendini asmaktan başka çare bulamaz. Ama yargıcın eline düşenlerin akıllarında kalan ve dil-lerine doladıkları başka bir suçudur: Yargıç, arkadaşlarıyla birlikte eğlence olsun diye bir köpeği ölesiye sarhoş etmiştir.

Romain Gary de *Beyaz Köpek* (*Chien blanc*) adlı yapıtında insanın ahlak bozukluğunu kınar. Yazar Kaliforniya'da kaybolmuş bir Alman çobanını yanına alır. Onun siyahlara saldırmak üzere yetiştirilmiş bir “beyaz köpek” olduğunu anlaması uzun sürmez. Siyah Müslümanlar hareketine bağlı bir köpek eğiticiyi onu kendi usulüne göre yeniden eğite-cektir. Kısa süre içinde köpek beyazların gırtlığına sarılmaya başlar. Gary'nin hayvanlardan ve onlarla kurulan ilişkilerden söz ediş tarzına pek az rastlandığına dikkati çekmek isterim. *Gros-Câlin*'deki yılan, Flaubert'den ve *Salammbô*'daki yilandan daha ileri gider. Evcil bir hayvan-

la yaşamanın bu uç rneği yalnızlığın ve sevgi ihtiyaının gülünç, ama ağlatacak derecede gülünç bir ifadesidir.

Tatlı Fransamızda insanların beyaz köpeği yoktur, ama, hemcinslerine duydukları kin dürtüsüyle kımıldayan her şeye saldırmak üzere seçilmiş pitbul ve rotvayler cinsi köpekleri kısa sürede bağırlarına basmışlardır.

DOĞU'DA

Beyaz köpeğin korkunç eğitimi, köpek konusu açıldığında Sartre'ın Rus çevirmeni Lena Zonina'nın bana bir akşam söylediklerini anımsattı. "Bizler onları severmeyiz, dedi. Bizim için onlar öncelikle kampları koruyan hayvanlardır."

Zaten Doğu'da, komünizm döneminde süs köpeğine iyi gözle bakılmazdı. O gereksiz bir tüketici ama asıl bireycilik ve içe kapalılığın bir belirtisiydi. Köpeği olan biri kolektiviteye az çok sırt çevirir. Çekoslovakya'da bunu gördüm. Asker olmadan önce Şvayk'ın bir satıcı ve sırasında köpek hırsızı olduğu unutulmamalı. Yetkililer belki de unutkanlığa kapılmışlardı. Her türlü etkinliği kolektifleştirirlerken köpek ticaretini hesaba katmamışlar, böylece köpek sayısında büyük artış olmuştu. Devletin tepkisi köpek türüne karşı önlemler almak oldu. Önce ağır bir vergi kondu, sonra bütün tasmasız köpekler toplatıldı. Milan Kundera *Veda Dansı*'nda bu işlemi betimlemiştir. Burada, kolları kırmızı kolçaklı emekliler ve ihtiyarlar, ellerinde ucu tel bir kancayla donatılmış uzun sırkılarla parklarda beceriksizce köpek avlamaya çalışırken gösterilir:

"Uzun sırkılarla donatılmış yaşlı beyleri hapishane bekçileriyle, sorgu yargıçlarıyla ve komşunun alışveriş ederken politikadan söz edip etmediğini anlamak için gözcülük eden muhbirlerle karıştırıyordu. Bu insanları bu uğursuz işi yapmaya iten neydi? Kötü yüreklilik mi? Kuşkusuz, ama aynı zamanda düzen merakı... Düzen merakı, insanın duyduğu kin yüzünden işlediği alçaklıkları haklı çıkarmak için başvurduğu erdemli bir bahanedir."

(Yazık ki köpekler de düzene düşkündür, sıra dışı, düzensiz görünen her şeyden nefret ederler, bu da onların kamp bekçiliğinde ve polisin başka etkinliklerinde kullanılmasını sağlar.)

Kitaptaki kişilerden Jakub bir köpeği yakalanmaktan kurtarmaya çalışırken genç ve güzel bir kız ona engel olmak için elinden geleni yapar.

Bu tavır, ihtiyarların zavallı bir kelbi yakalamayı başardıkları sırada gülüşmelerinden daha çok yaralar onu:

“Bu genç kadın onun ebedi yenilgisiydi. Güzeldi ve sahneye bir kıyıcı olarak değil, görüntünün kızıştırdığı ve zalimlerle özdeşleşen bir seyirci konumuyla çıkmıştı... Çünkü çağımızda insan avı ayrıcalıklı kişilerin avlanmasıdır: kitap okuyanların ya da köpeği olanların.”

Köpeklerle yapılan bu zulüm sırasında, köpeğimle Prag sokaklarında yürürken bir delikanlı bağırdı: “Yaşasın köpekler!” Yanıma gelen yaşlı insanlar bir zamanlar öğrendikleri Fransızcalarıyla eskiden bu ülkede köpeklerin daha mutlu bir hayat sürdürdüklerini anlatıyorlardı. Bu da düşüncelerini ifade etmenin bir yoluydu. Köpekler lokantalara sokulmuyordu. Ancak bir akşam bizim girmemize izin verdiler. O zamanlar yiyecek fazla bir şey olmamasına rağmen başgarson köpek için bir tabak et getirdi ve çalımla lokantanın ortasına yere koydu.

HAYIRSIZADA

Doğu Avrupa ülkelerindeki bu kıyımlar bir zamanlar Türkiye’de olup bitenin yanında hiç kalır. Desenci ve yazar Sem bu konuda tanıklık etmiştir. İstanbul sokakları, yumuşak huylu ve geçimli köpek nüfusuyla ünlüydü. Pierre Loti onları pek sevdiğini söylerdi. Sayıları binleri buluyordu. 1910’da polis onları ortadan kaldırmayı kararlaştırdı. Onları öldürmediler. Marmara Denizi’nde bulunan ıssız bir adaya, Hayırsızada’ya sürdüler. Güneşin altında, susuz, yiyeceksiz.

Sem, Kürtlerin iri demir kısıkaçlarla köpekleri yakaladıklarını gördü. Onları “debelenen sıradan Ermeniler gibi” öküzlerin çektiği bir yük arabasına atıyorlardı. Kafeslerle yüklü mavnalar adaya düzenli olarak yeni kurbanlar getiriyordu. Hayırsızada’nın leş kokusu açık denizden bile fark ediliyordu. Binlerce köpek ve kuş leşler için dalaşıyordu. Leşlerin yüzdüğü suyun içinde bile bu dalaş sürdü. Birçoğu boğuldu.

İşte, aynı yöntemleri hemcinslerine uygulamadan önce insanların köpeklere yaptıkları.

DÜŞMANLAR

Insan biçimciliğe kaçan onca yazarın aksine, Pierre Gascar insanlarla hayvanlar arasındaki uçurumu köktenci bir tavırla vurgular. Aralarındaki mesafeyi açıkça belirtir ve her bir türü kendi yalnızlığına kaplanmış olarak gösterir. Buna insan türü de dahildir. Gascar'a göre, köpek bile insanın düşmanı haline gelmiştir. *Les bêtes* adlı derlemesinde yer alan *Köpeklerle Kurtlar Arasında (Entre chiens et loups)* adlı hikâyesindeki asker köpekler Gary'nin beyaz köpeği kadar yırtıcı olmaya şartlandırılmıştır. Onlar sözcüğün tam anlamıyla savaş silahlarıdır. Gascar'ın kitabının tümü savaşın anısının yansımalarıdır. Askerler burada içler acısı bir sürü durumundadır. Başka sürülerle karşılaşır ya da çatışırlar: açlıktan ölen atlar, büyük istilaya hazırlanan fareler. Mezbaha görüntülerinden "üzerinde inim inim inlediğimiz dünyanın gerçeği" su yüzüne çıkıyor. Bu "tikinti şarabıyla sarhoş olmaktan başka yapılacak bir şeyin kalmadığı bir çeşit aile kutlaması [...] Hayvan her an değişebilir: sınırdayız. [...] Atın cılgını, koyunun kuduzu, farenin bilgisi, ayının yürekli oluru; bize hayvanlar cehenneminin kapısını açan çeşit çeşit olağandışı durum vardır ve orada biz, sanki yüzümüzü tirmalayan bir aynada, onlarla kardeşliğimize şaşarak alt üst olmuş kendi yüzümüzü buluruz."

1992 tarihli bir Yargıtay kararı tehlikeli köpeği şöyle tanımlar: "İnsanları ısırarak için üzerlerine durduk yerde atlayan" köpek.

EVİRİM

Kuşlar sürüngenlerin soyundan gelir. Bilim adamı olmayınca bu gerçeği tasavvur etmek güçtür. Daha şaşırtıcı olan, balinaların ve yunusların, eosen döneminde yaşayan ve evrimin yolunu tersinden izleyerek denize dönmeye karar kıldığı sanılan bir tür iri kurdun, mesoniks'in soyundan gelmeleridir. Araştırmacı Anne Collet bu savı ileri sürmektedir.

Bizim köpeklerimiz ise insanların uyguladıkları işlemlerin, kurttan yola çıkarak yapılmış ayıklanmaların bir sonucudur. Minicik yorkshire'dan dev Alman buldoğuna kadar bütün köpeklerin kökeni kurttur. Evcil hayvanların doğal davranışlarının, yırtıcı atalarının davranışlarıyla neredeyse aynı olduğu ileri sürülüyor, buna gönülden inanıyorum. Aradaki tek fark insandan etkilenmiş olmaları.

Altı haftalıktan küçükse, insanlar tarafından yetiştirilen bir kurt yavrusu bir köpek gibi davranır. İlk üç ay boyunca insan temasından uzak tutulan bir enik tamamen vahşi kalır, onu evcilleştirmek olanaksızdır.

SÖZ DAĞARCIĞINDA KÖPEK

Büyük banliyö evlerinin bahçe parmaklıklarında “Samsufi” (bu bana yeter) ya da “Do mi si la do ré.” (Sev-gi-li-yu-vam)* adlarının yanı sıra kimi zaman bir hafta bulunur: “Köpek ısırır.” Asla: “İnsan ısırır” denmez, oysa bu çok daha sık rastlanan bir durumdur.

Kimi zaman, aşırı bir sevginin nesnesi olan köpeğin dildeki kullanımına bakılınca, sırasında üzerine kuşkuyu, küçümsemeyi, kini de çektiği görülür. Chamfort “Fransızın doğal kişiliği, maymunun ve yere uzanmış köpeğin niteliklerinin bir karışımıdır” dediğinde iltifatta bulunmuyordu.

“Ben köpek miyim ki üzerime sopalarla geliyorsun?” diye sorar Calut, Davut’a. Antikçağdan başlayarak, Yunancada olduğu gibi Latince de bir insana yapılacak en ağır hakaretlerden biri ona köpek diye sövmektir. Sonunda İthaka’da karaya ayak basan Ulis, zavallı köpeği Argos’u görünce gözyaşı dökse de az sonra tahtta hak iddia edenlere “köpekler” diye hakaret eder. Shakespeare’de, Julius Caesar, kardeşinin sürgünden dönmelerini isteyen Metellus’a “aşağılık ıspanyol köpeği yaltaklanmalarının” kalbini yumuşatmasına izin vermeyeceği karşılığını verir. Israr edecek olursa, “seni aşağılık bir köpek gibi tekmeyle kovarım” diye tehdit eder.”

Cabot (kelb) sözcüğü, aşağılayıcı bir ayırtıyla köpeği adlandırır. Peki, bu sözcük nereden gelir? Koca kafalı bir hayvanı belirten *caput*’tan mı? Yüksek sesle havlayan anlamında *clabaud*’dan mı? Köpeklerle ilgili bir anlam içermekten öte *cabot* aynı zamanda *caporal* (onbaşı) demektir, bu da *capo*’nun çekime uğrayarak saptırılmış basit bir biçimidir. *Cabot* aynı zamanda bir *cabotin*’dir, yani eskiden gezgin komedyenlere verilen ad. Başta sevgili Littré olmak üzere sözlükbilimciler *cabotin*’in kökenini açıklamak için hayal güçlerini yarıştırmışlardır. Picardie lehçesinde bu sözcük küçük adam anlamına gelir, *capote* eden, yani başını eğerek selam veren, ya da *cabote* eden, gezgin bir hayat süren adam, ya da örneği ve atası şarlatan

Fransızca *domicile* (yuva) ve *l’adoré* (çok sevilen)

kocakarı ilacı satıcısı ve kaba güldürü oyuncusu bay *Cabotin* olan kişi. Böylece, *cabotin* ile köpek arasında hiçbir ortak yan olmadığı anlaşılıyor. Ancak köpekler çoğu zaman kendiliklerinden komedyen, yani *cabotin* gibi davranırlar.

İnsan köpektir, yani cimri. İnsan kötü eğilimlerine köpeğin kusmuğuna döndüğü gibi döner. İnsan marifetli köpeği oynar. Flaubert, Croisset'ye köpek gibi şekerleme yaptığını söyler. Zamanının halk dilinde, bu deyim gün içinde, üstünü başını çıkarmadan ve yatmadan uyuyakalmak anlamına gelir.

Kadın göz açıp kapayıncaya kadar sırtüstü yatıp bacaklarını havaya kaldırdığında kancıktır. Yaptığı kancıklıktır. Romalılar'da köpek evliliği (*caninoe nuptioe*) iffetsiz beraberlikler için kullanılırdı. Horatius cehennem tanrıçalarını (*Furiae*), cehennemin köpekleri (*canes infernoe*) olarak adlandırır. Mutsuz bir hayat, köpek hayatıdır, insan köpek gibi ölür, köpek gibi ölüdür, kimi zaman da bir Hristiyanın köpeği gibi. Ayaktakımına (*canis'ten*) *canaille* denir. Kötü hava da köpek havası olarak nitelendirilir. Eskiden, polis karakollarında, yazmana, komiserin köpeği denirdi. Dehşetin doruk noktası, Athalie'nin rüyasında Jézabel'in etinin köpekler tarafından parçalanıp yenmesidir. Yunanlılar köpekler tarafından parçalanmış anlamında özel bir sözcük kullanırdı: *kunosparaktos*.

İnsan kiniktir (köpeksi). Bu ad o okulun tilmizlerinin hayasız tavırlarından ya da kiniklerin kendilerini felsefe ilkelerinin sadık bekçileri olarak değerlendirmelerinden kaynaklanmaz. Basit gerçek, kinizmin kurucusu Antistenes'in konuşmalarını Cynosarges (beyaz köpek) adında bir gymnasium'da yaptığıdır. Üstelik kendine "gerçek köpek" adını da takmıştı. Diyojen'e gelince, örnek aldığı gerçek yaratık köpek değil, her şeyden yoksun bir sıçandı. Ancak çoğu zaman efsane onu bir köpekle özdeşleşmiş olarak gösterir. Ölümünün versiyonlarından biri, köpeklerle bir ahtapot parçası için dalaşırken ayağının ısırılması sonucunda hayatını kaybettiğidir. Felsefe tarihinin nadir kadınlarından Hipparkhia'yı düşleyebiliriz. Krates ile birlikte nerede olsa yatan ve herkesin önünde çiftleşen kinik bir ikili oluşturmıştır.

Sözcüğün sık sık ironi ve anlam belirsizliği taşıyan olumlayıcı anlamları da gariptir. Auguste Vacquerie kendini alaya alarak şöyle yazıyor:

*Nihayet bu cenneti tadacağım
Köpeğim ve küçük turpum diye çağrılacağım.*

Aragon'un *Salak Irène*'deki (*Con d'Irène*) mazoşist olan ve bundan gurur duyan kahramanı şöyle böbürlenir: "Ben onun köpeğiydim. Benim tarzım bu."

Jacques Brel, *Beni Bırakma* (*Ne me quitte pas*) adlı şarkısında daha da ileri gider: "Köpeğinin gölgesi olayım."

Niçin bazı çekici kadınlardan 'kancık ruhlu' diye söz edilir? Aristide Bruant'ın şarkısında "insan ürperten kızıl saçlı kadın kokusu taşıyan" o iyi yürekli, sevimli kıza köpek postlu Ninni adı verilmiştir. *Nedensiz Ölüm*'ün (*Mort à crédit*) en sıkı yerinde Louison genç Ferdinand'a bağırır:

"Isırsana, güzel köpeğim!... İçini ısır!"

İnsan ile köpek birlikte yaşamaya başlayalı belki de on iki bin yıl oluyor ve işte bu beraberlikten insanların dilinde kalanlar. Bir de Latinlerin r harfine homurtuyu çağrıştırdığı için "köpek harfi" demeleri.

KÖPEK YÜREĞİ

Hayatta, evcil bir hayvanın arkasına gizlendiğimiz olur. Kişi onu bir perde gibi kendisiyle diğerlerinin arasına yerleştirir. Edebiyatta da hayvan, insan tutkuları temasını işlemek için sıkça kullanılan bir maskedir. Bu, hayvan zihniyetinin bönce bir yorumu olan insanbiçimcilikten farklı bir şeydir. Burada insan dili bilinçli olarak kullanılmıştır. La Fontaine'in yaptığı budur. Mowgli'yi hayvanlar, ama insan gibi düşünen hayvanlar tarafından yetiştirilen küçük bir insan gibi sunarak durumu ikinci derecede tersyüz eden Kipling de bu yola başvurmuştur. Vigny'nin kurdunun stoik ahlak anlayışını anlamsızca hecelememiş öğrenci var mıdır?

Masal kimi zaman politik içerik kazanır, George Orwell'in *Hayvanlar Çıftlığı*'nde olduğu gibi. Bu yapıtta dillere destan olan bir cümle yer alır: "Bütün hayvanlar eşittir, ama bazıları diğerlerinden daha fazla eşittir." Bulgakov *Köpek Kalbi*'nde melez bir tür yaratacak kadar ileri gider. Bir bilginin, bir proleterin hipofizi ile eşeylik bezlerini naklettiği bir köpek rezilin biri haline gelir ve kendisinin Moskova kentinin arıtma alt şubesi müdürü olarak atanmasını sağlar, onu insana dönüştüren profesörü ihbar eder. Ancak nakledilen o uğursuz organların alındığı gün, ternöv atalarını hatırlayan iyi bir köpek olur.

Bulgakov'un romanı, fantastik edebiyatın hayvanlardan yararlanmasının birçok örneğinden sadece biridir. *Bir Moskova Söylencesi*'nde Vasiliy Aksionov efendilerinden (köpeğin gözünde onlar efendi değil, babası, anası, erkek ve kız kardeşleridir) çok daha cana yakın olan ve Pitagoras adı verilen bir Alman çoban köpeğini anlatır. Köpek kendisinin 1380'de Tatarlara karşı yapılan Kulikovo savaşının galiplerinden biri, genç prens Andrey de Polotsk olduğunu hatırlamaktadır. Günün birinde bir sinçapla burun buruna gelir, küçük kemirgenin bakışı, ilk Livonya seferinde Derpt'in güneyinde rastladığı basma elbiseli Finli genç kızın bakışıdır.

Supervielle'in en güzel masallarından biri olan *Yitik Zevceyi Bulmak*'ta (*La femme retrouvée*) bir deniz kazasında ölen ve ölümler diyarında

canı sıkılan bir adam karısını yeniden görmek için bir foksteriyede bedenlenmeye razı olur. İşin sonu kötü gelir. Supervielle başka bir masalını ölümler diyarının bekçisi köpek Kerberos'a adar; üç başlı olduğuna göre tek başına bir köpek sürüsü sayılır o. Kerberos Lerna bataklığının dokuz başlı yılanı kız kardeşi Hidra'yı ziyarete gidip de Herakles'in onu öldürmüş olduğunu görünce düş kırıklığına uğrar, yeraltı tanrısı Hades onu avutur:

“Ne yapalım, küçük sürüm benim, başa gelen çekilir, bir ana, bir bacı, bir zevce sandığın gibi çıkmaz hiçbir zaman.”

Genelde Kafka'nın köpekleri ve yapıtlarındaki birkaç hayvan sadece davranışlarımızın ve durumumuzun eğretilmeleridir. İflah olmaz bekçi köpeği bunlardan biridir, görev yerini terk ederek kaçamaklar yapmaktan kendini alamaz. Aslında bu köpeklerin yalnızca adı köpektir. Bir köpeğin arayışlarının dile getirildiği karmaşık ve gizemli metinde Kafka sözü hayvana bırakır. Köpek müzik, dünya ve nimetleri, son erekler, ortak yaşamı başarmanın olanaksızlığı, özgürlük, bir ölçüde de din üzerine derin derin düşünür. Bu, gerçeği arayan ve ondan korkan filozof bir köpektir. Bir av köpeğinin derin söylemi, kahramanımızı olasılıkla ölümcül bir deneyime sürükler. Dava'da Joseph K. utançla: “Köpek gibi!” diyerek ölür.

Köpekler Kolokyumu'nda (*Le colloque des chiens*) Cervantes de köpeklere felsefi konuşmalar yaptırır. Köpek Berganza çok modern bir mizah anlayışıyla, konuşabildiğine fazla şaşmamakla birlikte, soydaşı Scipio'nun Yunanca sözcük kökenlerini bilmesini garipser: 19. yüzyılda Hoffmann yaşlı meslektaşı Cervantes'ten Berganza'yı ödünç alarak *Köpek Berganza'nın Son Zamanlarda Başına Gelenler Üzerine Bilgileri* (*Informations sur les récentes fortunes du chien Berganza*) yazar.

Daniel Pennac'ı ve Malaussène'in köpeği Julius'u unutmaya hiç niyetim yok. Bu köpeğin leş gibi kokması belleğimizde hem kuşukuşu hem bir tür Prens Mişkin olarak kalmasına engel olmaz.

ULIS'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA DÜŞLER

Aslına bakılırsa köpekler konuşur. Düşlerimizde konuşurlar bizimle. Benim gibi, sevdikleri ve artık hayatta olmayan köpeklerini düşlerinde gören birçok erkek ve kadın tanıdım. Ona yıllar boyunca geceleri kavuşabilirler. Eskisi gibi değildirler pek, düşlerin çarpıtmalarına ve acımasız fantezilerine uymuşlardır. Böyle olunca kavuşma sahneleri her zaman tatlı olmayabilir. Kimi zaman Ulis, bu öteki ben, tıpatıp benzerim, beni tanımaz ya da beni üzüntülere boğarak tanıamazlıktan gelir.

J.-B. Pontalis'in anlatısı *Loin'*da onca büyük yer tutan köpek Oreste, anlatıcıya düşte görünür. Onu az sonra dışarı çıkaracağına söz verdiğinde Oreste her sözcüğün üstüne basa basa karşılık verir:

“Sana inanmıyorum.”

Sırası gelmişken Pontalis not düşer:

“Hiçbir gerçek bu kadar açık seçik olmadığı halde buna niçin düşerler?”

Ucunda kapıları ardına kadar açık bir sinagogun bulunduğu kare bir küçük meydanda Ulis'le birlikte dolaşıyorum. Bu meydan çok kalabalık. Sinagogun önünde uzanan sokağa alelacele tezgâhlar yerleştiriyorlar, her birinin üzerine de bir dikiş makinesi. Bir sürü insan dikiş dikmeye başlıyor ve bu Yahudi mahallesi birden yoğun bir etkinlik alanı haline geliyor. Kalabalıkta Ulis'i gözden kaybediyorum ve bulmam gerektiğini düşünüyorum. Küçük meydanda ilerliyorum ve onu az sonra görüyorum. O sırada yağmur başlıyor ve giderek şiddetleniyor. Dikiş makinelerini daha yeni yerleştirmiş insanlar onları alelacele kaldırıyor. Ulis'in yanına varıyorum, bardaktan boşanırcasına yağmaya başlayan yağmurun altında oradan uzaklaşmaya çalışıyoruz. Meydanın köşesindeki bir kahveye sığınıyoruz, tabelasında Anghel dayı yazıyor.

Ulis'i başka insanların arasında buluyorum. Ona işaret ediyorum. Bir an duruyor. Benimle birlikte yaşadığını, birbirimizi sevdiğimizi hatırlatıyorum ona. Beni diliyle bir kez okşamaya razı oluyor. Ve hemen o insanların arasına karışıyor. Ağlayarak uyanıyorum.

Artık ağlamıyorum, ama düşümde ağladığımı görüyorum.

Bir kez daha düşümde Ulis'i arıyorum. Ulis kaybolmuş. Birden, karanlık bir dehlizde karşıma tıpatıp benzerimin çıktığını görüyorum. Dehşete düşüyorum, sanki ölümle burun buruna geldim.

Köpeklerin olağanüstü koku alma hassası övülegelir ve görme has-salarının genellikle yetersiz olduğu eklenir. Bundan hiç emin değilim. Bir gün, Saint-Dominique Sokağı tarafında, karşı kaldırımında bana çok ben-zeyen bir adam gördüm, tıpatıp benzerimi. Ulis onu fark etti. O da bu ben-zerlik karşısında şaşkına döndü. Bir an bağını çekiştirdi. Sonra benimle birlikte olduğunu hatırladı. Bir benzerime bakıyordu, bir bana. Ne yapacağını bilemez durumdaydı. Kimi zaman başımıza geldiği gibi “kaygı verici bir garabet” ile karşı karşıya gelmişti.

Psikanalizin kurucusundan ayrılmamak ve terk temasını işlemeyi sürdürmek için, Sigmund Freud'un köpekleri sevdiğini hatırlatalım. Marie Bonaparte'ın, *Topsi, Altın Tüylü Havhav* (*Topsy, chow-chow au poil d'or*) adlı kitabını çevirmeye bile niyetlenmişti. Kendisine gelince, son çov-çov'u Lün adında bir dişiydi. Ölmeye yaklaştığı sırada revire dönüştürülen çalışma odasında Lün'ü görmek istedi. Ama korkunç çene kanserinin kokusunun dehşete düşürdüğü Lün ona yaklaşımdan kaçındı, gidip bir köşeye gizlendi. Yakınlarının aktardığına göre Freud çok üzünlenmiş. Artık hayatın bir parçası olmadığını ve ölümün yamacına ulaştığını hangi haberci ona daha iyi anlatabilirdi?

FLUSH

Romanın kaçıncı şahısta yazılacağı romancının karşısına çıkan ilk sorunlardan biridir. Üçüncü şahısta mı yazılacak, yoksa bir anlatıcıya mı başvurulacak? Bu anlatıcı hikâyenin kahramanı mı olacak, yoksa ikincil bir şahıs mı, ya da basit bir tanık mı? Yazar Tanrı gibi tüm bilgiye mi sahip olacak? Bilindiği gibi Sartre'ın Mauriac'ı eleştirmesinden bu yana bu tavra iyi gözle bakılmıyor. Anlatısını tek bir kişinin gözleri ve bilinciyle mi aktaracak? Yanılgıya düşmemek gerek. Virginia Woolf *Flush*'da bu soruna özgün bir çözüm getirmiştir. Bu yapıtın ayrıcalıklı kişisi bir ispanyol koker'dir.

Koker Flush'ın öncülerine rastlanabilir, ama başka hayvan türlerinde. Ségur Kontesi'nin eşiği Cadichon'u, Hoffman'ın kedisi Murr'u ve adsız olan ama küstahça "Ben bir kediyim" diyerek kendini tanıtan Natsume Soseki'nin kahramanını örnek gösterebiliriz. Ama Virginia Woolf roman ile yaşamöyküsünü her zaman birbirine yakınlaştırmaya çalışmıştır. *Flush*'ın ikinci derecedeki konusu Elizabeth Barrett-Browning'in hayatıdır. Ancak onu Flush adlı köpeğinin yaşam öyküsünün aracılığıyla tanırız. Flush hakkında her şeyi öğreneceğiz; duygularını, düşüncelerini hatta düşlerini. Bir kadının hayatının ve aşklarının bir köpek tarafından sergilenmesi, o zamandan beri yabancılaştırma olarak adlandırdığımız yöntemin ta kendisidir. Marguerite Yourcenar'ın işaret ettiği gibi "Köpek'in bakış açısı Sirius'un bakış açısı kadar geçerlidir. Bir sığınmanın içinde sulandırılan birkaç damla alkol keskinliğini nasıl kaybeder de opal renginde belli belirsiz bir pus halinde varlığını sürdürürse, tutku damlası, anılar, umutlar, kararsızlıklar ya da bulanık saplantılar şeklinde, Zaman'ın büyük uzamları içinde erime eğiliminde olur ve kısacası şiire dönüşür"

Virginia Woolf kuşkusuz işin keyfini de çıkarır. Kartaca ve Bask dillerinin de katkısıyla soluk kesen kökenbilimsel varsayımlardan yola çıkarak yaşamöykülerinin parodilerini yapar ve kokerlerin tarihsel kökeni hakkında etraflıca düşünür. Kahramanımızın Wimpole Sokağı No. 50'ye,

Elizabeth Barret'in hastalanıp, odasında inzivaya çekilerek yaşadığı ünlü konuta gelmesi çok zaman alacaktır.

Flush satın alınmış değildir. İyi yürekli bayan Mitford'un bir armağanıdır. Bir borç karşılığında verilen zavallı Dick'immin aksine, Flush "parayla bağdaştırılamayacak nadir bir kategoridendi." Zaten sosyal eşitsizlikler Flush'ın gözünden kaçmaz. Bu eşitsizliklerin ucu insanlar kadar köpeklerle de dokunur.

Önceki bir bölümde kokuların köpekler için, özellikle de Flush için ne anlama geldiğine değindim. Flush Wimpole Sokağı No. 50'ye ayak bastığında, Barretler'in meskeni Elizabeth'in yaşadığı karanlık yatak odasına kadar oda oda betimlenir. Gözüyle gördükleriyle değil, hayvanın duyduğu kokularla. İlerde, odayı Bay Browning adında birinin kokusu sarınca Flush büyük üzüntüye kapılacaktır.

Aynı şekilde, Browningsler İtalya'ya yerleşince Floransa'nın olağanüstü bir betimine yer verilir. Bu görsel olmayıp, Flush'ın serserilik ettiği sokakların kokuları aracılığıyla yapılmış bir betimlemedir.

Şimdilik, Wimpole Sokağı'nda Flush güneşten, açık havadan, çimenlerden vazgeçmiştir, odanın loşluğunda, hanımının ayaklarının dibinde yaşar. Elizabeth Barrett bundan dolayı ona minnet duyar. Bir şiirin soluğu kadar sürecektir bu minnet.

*Ama senin için denecektir ki
Bu köpek gece gündüz, bıkmadan
Bir yatağın yanında bekledi
Nöbet tuttu perdeleri örtülü bir odada;
Gün ışığının o kasveti dağıtmadığı
Hastanın, bezginin çevresini saran*

*Vazoya konmak için toplanmış
Güller ölüp gittiler o odada
Ne gün ışığı vardı ne bir esinti;
Bu köpek ise sabırla bekledi
Biliyordu, ışık sönüp gidince
Daha iyi parlar sevginin ışığı*

Böyle bir aşk karşılık bekler. Ama Elizabeth'in aşkı fena halde özseverdir. Flush'ı kendisine benzediğini düşündüğü için sever. Köpeğin sarkık kulakları ile şairenin tepede ortadan ayrılıp iki tarafa doğru başa yapıştırılmış ve yanlardan aşağı doğru sağlı sollu iki lüle şeklinde uzun yüzünü saran saçları onlara belli belirsiz bir aile havası vermiştir.

Elizabeth Barrett, Flush'ta bir suç ortağı bulmuştur. Dehşetengiz baba Barrett'in iştahsızlık hastalığına tutulmuş kızına getirttiği tavuk kanatlarını ve pirinç lokmalarını çaktırmadan mideye indiren odur.

Ortaklıklarının sınırları olmalı. Elizabeth, Flush'ın içinde uyuklayan soyaçekimle ilgili içgüdülerini tahmin bile edemez. Köpek ise ne sözlerle ne de kokularla bağlantılı hiçbir dış kışkırtma olmaksızın hanımın niçin hüngür hüngür ağladığını anlayamaz. Diyelim ki yazı yazıyor. Neler oluyor yazı yazdığında? Hele bazı mektupları okurken içini saran heyecan! O daha zarfı açmadan Flush bunu anlıyor.

Her şeyi anlamamanın olanaksızlığı bir yana, işte Robert Browning odaya giriyor. Flush istenmeyen yabancıнын sarı eldivenlerine sinir oluyor. Daha az önce bağıra basılan köpek korkunç bir yalnızlığa itiliyor.

Virginia Woolf'un sanatı bize Elizabeth ile Robert'in arasındaki aşkın gelişmesini en ufak bir diyaloga başvurmada gösteriyor, çünkü Flush insanların kullandığı sözcükleri anlamıyor ama ses perdelerindeki değişim ona yetiyor.

8 Temmuz 1846 günü, zıvanadan çıkan Flush Bay Browning'in tiril tiril pantolonunu ısırrır. Üstelik -aşağılamanın böylesi görülmemiş- iki sevgili bu saldırıya dikkat bile etmez. Mr. Browning elinin tersiyle köpeği uzaklaştırır ve konuşmalarını sürdürürler. Ama ziyaretçi gidince Elizabeth, Flush'a onu artık asla sevmeyeceğini söyler. Bir köpek bu tür sözleri anlar.

Doğrusu Elizabeth eskisi kadar sevecen değildir. Flush'ın patisi lando arabasının kapısına sıkışınca, Elizabeth güler. Abarttığını, Flush'ın romantik Byron'ın okulundan olduğunu söyler. Metin, Fransızca olarak şöyle diyor:

"Il se pose en victime."*

Flush'ın Byronculuğu uzun sürmeyecektir. Aniden gerçekçi Dickens'in kişilerinden birine dönüşür. Onu çalarlar. Köpek hırsızlığı Londra'nın tarihsel bir özelliği gibi görünüyor. Kralların ve prenslerin köpekleri bile hırsızlık kurbanı olmuştur. Örneğin 11. Charles'ın 1680'de *Mercurius Politicus*'a siyah bir köpeğin çalındığını bildirmek için küçük bir ilan koydurduğu görülmüştür. Flush ise üç kez çalınmıştır, ama Virginia Woolf bu üç olayı yoğunlaştırarak teke indirgemıştır. Bu hırsızlıklar hanımının toplam olarak yirmi İngiliz lirasına mal olur. Köpek hırsızlığı vergilendirme gibi bir şeydir. Wimpole Sokağı'nın komşu mahallesi Saint Giles ne bulursa aşırır, Wimpole Sokağı'na da borcunu ödemek düşer. Para ödenmezse kişiye, refakatçi hayvanın başını ve patilerini içeren bir paket gelir. Bu mahallelerin halkı bunu bilir. Ama diğer çalıntı hayvanlarla birlikte karanlık ve iğrenç kokulu bir aralığa, haydutların ganimetlerini paylaştıkları bir ine atılan hayvan bu kez bir şey anlamaz. İğrenç ve yeni yeni olaylarla gelişen zengin bir bölüm serilir önümüze. Elizabeth herkese karşı tek başına mücadele eder, çünkü babası, Robert Browning ve bütün Wimpole Sokağı şantajı boyun eğmeye karşı çıkar. Flush derdine yansın. Elizabeth haydut "çetesi"nin korkunç inine dalıverir. Bir yazarın hiçbir ayrıntıyı kaçırmaması gerektiği için, koşuklu romanı *Aurora Leigh*'de bu kenar mahalleleri anlatacaktır. Hayvanın sınırlı aklının aracılığıyla bize her şeyi anlatmakla Virginia Woolf bu kararlı meydan okuyuşunu başarıyla sürdürür. Elizabeth Barret ile Robert Browning'in Marylebone Kilisesi'nde gizlice evlendiğini tahmin edebiliriz, çünkü Flush, hanımının kendisini yanına almadan, şahitlik edecek olan oda hizmetçisi Lily Wilson'la birlikte bir sabah olmadık bir saatte evden çıktığına mim koyuyor.

Browningler İtalya'ya gider. İngiltere ile İtalya arasındaki zihniyet ve anlayış farklılıklarını Aristokrat Flush'ın düştüğü şaşkınlıklar aracılığıyla anlıyoruz. Keyif olsun diye Guidi Evi'nden kaçışları sırasında ve Elizabeth dünyaya bir bebek getirirken –yeni bir dram- Flush pirelerin İtalya'yı sardığını keşfediyor. Elizabeth Browning gözünü kırpmadan şunları yazar:

"Savonarola'ya burada Floransa'da uygulanan işkence neredeyse Flush'ın yazın çektiği işkenceye bedeldir."

Yıllar sonra anlatma sırası Scott ve Zelda Fitzgerald'a gelir:

"Roma'daki Büyük Otel'in yıldızlarının altında pireler vardı; İngiltere elçiliği mensupları palmyelerin arkasında kaşınırdı; görevliler pire mevsiminde oldukları açıklamasını getirirlerdi."

Birden demokratlaşan ve bayağılaşan Flush'ın sıvışıp Floransa sokaklarını arşınlaması, kiliselere girip freskleri seyre dalmak için değildi. Dişi kokusu, aşkın çağrısına uyup kent sokaklarında dört dönerdi.

Bu durum bana Ulis'le İtalya'ya yaptığım yolculukları hatırlatıyor. Eşlik etmesinin verdiği keyfin yanı sıra böyle bir ülkede bana çok yararı dokunuyordu. Kültür angaryalarından kurtarıyordu beni. Müzelere ve kiliselere gireceğim yerde kapıda köpek bekçiliği ediyordum. İkimiz de basamaklara çöküyorduk. Tembel öğrenciler gibi mayışıp kaldığımız oluyordu.

Kısa bir süre için efendileriyle İngiltere'ye dönen Flush yeniden Floransa'ya gelir. Kocamıştır. O yıllarda, 1854'e doğru, Elizabeth ve çağdaşları bir çılgınlığa kapılmışlardır. Masaları döndürürler, ruh çağırırlar. Bir öğleden sonra şaire sedire uzanmış kitap okurken duyduğu bir ses üzerine gözlerini kaldırır. Bir ruh mu geldi yoksa? Hayır sadece zavallı Flush ölmek için gelip ayaklarının dibine uzanmıştır.

Flush, Casa Guidi'nin tonozlarının altına gömülmüştür, Elizabeth, Floransa'da Donatello meydanındaki İngiliz mezarlığına, Robert Browning ise Westminster Kilisesi'ne.

Virginia Woolf birçok kez Flush'ın yalnızlığının derinliklerine indirmiştir bizi. Bu, Camus'nün Yabancı'sını mahkûm ettiği zihinsel yalnızlığı düşündürür biraz da. Aradaki tek fark Flush'ın duyarlılığının, duygusallığının son derece keskin olmasıdır. Woolf'un sanatının sırlarından biri, kişisiyle dış dünya arasındaki bağdaşmazlıkları sahnelemesidir. O yalnızlığın, daha doğrusu yalnızlıkların yazarıdır: öznenin ve nesnenin yalnızlığının yazarı. Her şeyi benzersizliğine ve soyutlanmışlığına bağlar.

GOERING'İN KÖPEĞİNİN NİŞANLISI

Hak etmediğim bir dişi köpeğim vardı. Bir Malinoise, yani Belçika çoban köpeği. Temmuz 1946'da, kalacak yerim yokken ve barınaktan barınağa geçtiğim bir sırada onu Porte d'Italie yakınındaki bir köpek çiftliğinden satın almak gafletinde bulundum. Bu da yetmezmiş gibi, onu baş göz ettim. Pierre Lazareff'in yakın çevresinden bir kadın gazeteci, Natacha, Suriye seferinden tahta bacakla dönen bir Özgür Fransa generaliyle evlenmişti. Bu general hiç de hizmet budalası değildi. Daha çok Maurice Chevalier'yi akla getirirdi. Boulogne ormanının orta yerinde eskiden bir dükün sahibi olduğu bir köşke yerleşmişti. Köşkün iç mimarisi bir gemininkini andırıyordu. Dük orada gemi seferleri adını verdiği sefahat âlemleri düzenlemiş. Bu âlemlerden ağzı çiriş gibi döner, düşese denizin kaba dalgalı olduğunu anlatırmış. Köpeğim Sarigue'i baş göz etmek için o köşke gittim.

General Almanya'dan, Hermann Goering'in köpeklerinden birini, harika bir çoban köpeğini araklamıştı. Sarigue'e ayrılan koca, sıradan biri değildi. Ama generalin dev gibi bir Brie çoban köpeği de vardı. Ve koca adaylarına yar olmayan namussuz kancığın gözü açıkça Brie çobanıydı. Tasarlanan evliliğin gerçekleşebilmesi için çam yarmasını, o diken diken tüylü köpeği gizlemek zorunda kaldık.

Kısa bir süre önce, Temmuz 1947 sonunda Sarigue'i, Cheuvreuse vadisinde, Choisel'de bir malikâne kiralayan Albert Camus'ye emanet etmiştim. Köpeği götürmek için kararlaştırdığı günü bana bildiren mektubu hâlâ saklarım. Hamişte şöyle yazmıştı:

“Orada çok rahat edecek. Keşfedeceği hektarlarca arazi olacak.”

Camus onunla birlikte Sceaux hattı metrosuna bindi.

Camus kır hayatından çabuk usandı, malikâneyi ve Sarigue'i Jules Roy'a devrederek Séguier Sokağı'ndaki apartman dairesine döndü. Julius

adını verdiğimiz Roy dişi köpeğimin bir yavrusunu alıyordu ve ona Sezar adını verdi. Sezar, Göring'in köpeğinin oğlu muydu ya da Choisel'de yapılmış başka bir evliliğin meyvesi miydi, pek hatırlamıyorum. Kırdan, çoğu zaman avlanmakla vakit geçiren Sarigue gerçek bir fahişe olmuştu, birçok kez yavruladı. Ona, Audran'ın operetine nazire yapmak için olmalı, teknik adı maskot olan, köpeklerle mahsus bir bekaret kemeri almak gerekti.

Neredeyse yarım yüzyıl sonra, Jules Roy o sırada âşık olduğu, ama bir İngilizle evlenip Manş'ın karşı kıyısında yaşama zevksizliğini gösteren bir kadına gönderdiği mektupları yayımlamak gibi garip bir fikre kapıldı. Bu mektuplarının çoğunda dişi köpeğimle, oğluyla ve verdikleri sayısız zararlarla karşılaştım. Kırdan koyun boğazlamaya gitmekten pek hoşlanıyorlarmış. Jandarmalar araya giriyormuş. Uzlaşıcı bir mizaca sahip olmayan Jules Roy öfkeden kuduruyordu, sonunda köpeği bana iade etti.

Geç kalmış bir saygı belirtisi olarak Sarigue'in fotoğrafını Pléiade'nin Camus albümünde yayımladım. Choisel'de küçük bir dere yatağında bata çıka yürüyordu. Kırığı kaplı güneşli bir gün. Otlar bembeyaz, kıvrır kıvrır. Yüreğime tattırdığım küçük bir haz, kendi kendime göz kırpmışındı bu. Camus'nün yaptığıma aldıracağını sanmıyorum.

SAF AŞK HAKKINDA

Evcil hayvanlar üzerine yazan pek az yazar gerçek sorunla ilgileniyor: Aramızda ne işleri var? Bu soruna daha önce sözünü ettiğim *Küvetin Arkasında* (*Derrière la baignoire*) başlıklı anlatısıyla doğrudan yaklaşan Colette Audry'den başkasını göremiyorum. Onca doğru gözlem içeren bu zengin metne her an başvurmak geliyor içimden:

“Mesele insanların köpek sahibi olmaları, güzel ya da çirkin, soylu ya da kırma köpekler, onları son demlerine kadar yanlarında alıkoymaları ve gözetmeleri, pul pul egzama döktüklerinde, kılıkıran, inme, katarakt gibi hastalıklarında onlara bakmaları, pis kokuları da cabası.”

Colette Audry özellikle zorlu, hatta tehlikeli bir dişi köpek ile ilgili olarak bu ilişkileri anlatıyor ve irdeliyor. Bu işin vardıgı nokta, bu aşırı durumda insanın ölüm kalım hakkını kullanıp kullanmayacağına karar vermek zorunda kalmasıdır. O arada aşk derinliklere kök salacak zamanı bulmuştur. Aşk mı? Colette Audry bu durumla da yüzleşiyor, çiftler ya da aile konusunda en kabul gören düşünceleri altüst etmekten çekinmiyor:

“Dünyadaki bütün yaratıklar arasında köpek, insanın saf aşkın tek payandası haline getirmek için seçtiği yaratıktır. İnsan kuşkusuz sevdiği için karı alır ya da kocaya gider, ne olursa olsun, ama bu aynı zamanda değsin ya da değmesin, bir gelecek kurmak içindir; insan bu geleceği sağlama almak için, bir girişimi ya da mücadeleyi sürdürmesi için çocuk yapar, onu insan olarak yetiştirmeye, herkesin geleceği haline getirmeye çalışır. İnsanlar, günün birinde özgür bırakmak için, kendilerini gerçekleştirmeleri için çocuk yaparlar. Hiç değilse buna inanırlar. Aşk, üstüne üstlük devreye girer, apansız bastırır, kaçınılmazdır aşk, ama sanıldığının aksine sonradan devreye girmiştir. Karı koca arasında aşk kimi zaman bir hareket noktası, bir bahanedir, her şeyi başlatan bir fiskedir: herkesin bildiği gibi, olmasa da olur. Aşk duruma göre her şeyi perçinler ya da karmakarışık eder. Köpek ise bir tür âşık ya da metrestir. Ama bir âşığın ya da metresin bile saf aşktan öte bir getirisi vardır: -haklı ya da haksız olarak- bir

hayatın gizli övüncü mesela. İnsanlar arasında saf aşk yoktur. Ama bir köpeğe, sevmek ve onun tarafından sevilme için sahip olunur, işte o kadar. Başka bir amaçla edinilmiş olsalar da iş sonunda buraya varır. İşte insanın köpeği getirdiği durum budur.”

“Sadece bir köpeğim olsun diye can attığım kesin” diye yazarken Sévigné Markizi’nin anladığı bu.

Marphise uzakta, Paris’teyken Rochers’de başka bir köpeğe gönül vermeye başlayan markiz hafifmeşrep davranışından dolayı utanç duyar “mis kokulu bu minik köpek kulakları, tüyleri olağanüstü güzel, soluğu tatlı, Sylphide gibi ufak tefek, sarışın mı sarışın”, üstelik, alay eder gibi adı Fidel (sadık) olan bu köpek yüzünden sadakatsizlik etmiştir. Aslında iyi yürekli markiz, hayvanı yere göğe koyamasa da, onu yalnızca ekmekle beslemektedir.

D. H. Lawrence’e göre köpeğin ikili bir mizacı vardır. Bir yanı av, çapul, hırsızlık için yaratılmış yırtıcı hayvan, diğer yanı ona sonunda özgürlüğünü kaybettiren ölümcül sevmeye ihtiyacının kulu kölesi olmuş bir yaratık. Lawrence bu görüşünü bir hikâyede, Rex’te açar: “Rex’i bu kadar sevmemeliydik, o da bizi sevmemeliydi.” Vardığı sonuç: “Hiçbir şey, fazla sevmeye felaketinden ölümcül değildir”, *Oğullar ve Sevgililer*’in yazarının kaleminde bu durum kuşkusuz yalnızca köpek türü için geçerli değildir.

İnsanlar gibi köpeklerin de yüreğine hükmeden aşk Proust’a *Reynaldo Hahn’ın Köpeğine Bir Mektup*’u yazmayı esinler, çocuksu ya da köpekçil bir dille yazılmış mektup şöyle:

“Sevgili Zadig’im,

Seni çok seviyorum, çünkü çok derdin var ve aşkın büyük benim gibi; dünyada ondan âlâsını bulamazdın. Ama o daha çok senin yanında diye kıskanmıyorum çünkü doğrusu bu, daha çok sevince daha mutsuz oluyorsun.”

Akıl, diye açıklıyor Zadig’e, “sevmene ve acı çekmene yol açan bazı izlenimlerin yerine, daha az acı, daha az sevecenlik uyandıran soluk tıpkıbasımları koymamıza yarar. [...] Ben ancak yeniden köpeğe dönüştüğümde, senin gibi zavallı bir Zadig olduğumda yazmaya koyulurum ve ancak bu halimle yazılmış kitapları severim.”

Eski bir edebi anlatım yolu vardır. 17. yüzyılda *Le Mercure Galant* Deshoulières Markizinin ispanyol köpeğinin koşuklu mektuplarını yayımlar.

Reynaldo Hahn'a gelince, iddiasına göre, tekelinin müzik kulağı öylesine hassasmış ki opereti *Ciboulette*'in ünlü şarkısı *Güzel Bir Yolculuk Yaptık*'ı bestelediği sırada ulumaya başlamış ve besteci ses perdesini yarım ton kaydırıncaya kadar susmak bilmemiş.

İNSANDAN KAÇANLAR

Köpek sevgisi beraberinde insandan az çok umut kesmeyi getirir. Kötümser Schopenhauer köpeklerin bir nimet olduğunu yazıyor: “Köpeklerin var olmadığı bir dünyada yaşamaktan hiç zevk almazdım.” Bunalımlar, fobiler içindeyken Frankfurt’taki küçük dairesinde, köpek portreleriyle büyük filozofların portrelerini salon duvarlarına bir atlayarak sıralamıştır.

Baudelaire’in uğradığı düş kırıklıkları, yüreğinde Belçikalılara karşı *Zavallı Belçika*’da (*Pauvre Belgique*) abartılı biçimde ifade ettiği aşırı bir kin ve genel bir horgörü uyandırır. Orada yalnızca köpekleri cana yakın bulur. Üstelik yığittirler: Onları arabalara koşarlar ve köpekler atlarla boy ölçüşmekten mutlu görünür.

Yorum gerektirmeyen bir görüntüyle de karşılaşmıştır:

“Panayirlarda canlı köpekleri yiyerek cebini dolduran adam.”

Zaten Brüksel’de hayvanlar keyifsizdir:

“Hayvanların hüznü. Kadınları okşamadıkları gibi köpekleri de okşamazlar. Onlara oyunlar oynatıp delişmenlik ettirmek olanaksızdır. Böyle bir tutuma girildiğinde, kendisine ‘hanım kız’ diye hitap edilen bir fahişe gibi şaşırırlar.”

Thomas Bernhard insan denen mahlûktan öyle tiksindir ki bu genelleşmiş kin, insanın yoldaşı olan köpeğe de bulaşır. Köpek sahibi olması için evine ona bakacak birini sokmayı göze alması gerek. Olacak şey değil! Allahtan, yetişkin olduğundan beri köpeklerden nefret ediyor: “Ne köpeğe, ne de insana tahammülüm var.” Alphonse Allais’nin düşünüş tarzına yakın bir noktadayız: “Allahtan, ıspanaktan nefret ederim, çünkü nefret etmesem, ıspanak yemek zorunda kalırdım, ancak ıspanaktan nefret ettiğime göre...”

Kendimle çelişkiye düşme tehlikesine rağmen Thomas Bernhard’ın köpek nefretini harika buluyorum. Burada, formunun doruk

noktasında. Schopenhauer'in köpek sevgisinin çok iyi bilindiğine az önce işaret etmiştim. Bakalım bizim kudurgan bu konuda ne düşünüyor:

"Schopenhauer'e bile sonunda aklı değil, köpeği egemen olmuştur. Bu durum her şeyden öte, çok iç karartıcı. Aslında, Schopenhauer'in düşüncesini belirleyen aklı değil, Schopenhauer'in köpeği idi. Schopenhauer'in tepesinde bir kafanın değil, bir köpeğin bulunduğunu ileri sürmek için kaçık olmama gerek yok."

Thomas Bernhard'ın söylemi giderek çığrından çıkıyor. Politikacılar köpek sever ve milyonlarca insanın ölümüne yol açan savaşımlara neden olurlar. Daha sonra Bernhard daha alçakgönüllülükle eski bir aile anlaşmazlığına takılır:

"Hiç değilse bir köpeğin olsaydı, dedi kız kardeşim gitmeden önce. Bunu ilk kez yapmıyor, beni yıllardır çileden çıkaran bir uyarı bu. Hiç değilse bir köpek! Benim köpeğe ihtiyacım yok, âşıklarım var benim, işte böyle dedi bana."

Kuşkusuz bir köpekle geçirdiğiniz hayat ve yaptığınız gezintiler yalnızlığınızı, diğer insanlardan uzaklığınızı pekiştirir. (Bazıları aksine, yoldan geçen yabancılarla konuşma fırsatları yaratmak, hatta kadın tavlama için köpeği kullanırlar.) Sevgili Ulis'imle baş başayken bütün bu insanların kafamızı ne kadar ütülediğini, iyi ki baş başa olduğumuzu anlatan bir bakış atardık birbirimize.

Roland Dubillard köpekleri gerçekten seven bütün insanların kendilerine sordukları bir soruya parmak basıyor:

"Nasıl oluyor da bir köpekle aramızda kurulabilecek karşılıklı anlayıştan, diğer insanlarla aramızda var olan anlayıştan daha çok tatmin oluyoruz?"

Köpeklerin dostluğunu arayanlar yalnız insandan kaçanlar değildir. Hayvan sevgisi doymak bilmez bir yaşama sevgisinin ifadesi olabilir. Picasso'nun insan türünden nefret ettiğini sanmıyorum. Birçok dostu vardı. Kadınlara tapardı. Ama kabul gören bir çalışma olan *Picasso ile Konuşmalar*'ın yazarı Brassai'ye bakılırsa "hayvanların yanı başında olması onun için bir kadının varlığı kadar vazgeçilmezdi. Bateau-Lavoir'da üç siyam kedisi, bir köpeği, bir dişi maymunu, bir kaplumbağası vardı;

evcilleştirilmiş bir beyaz fare masasının çekmecesini mesken tutmuştu. Tütün paketinden otlanan Frédé'nin eşeğini seviyordu; Lapin Agile'deki evcilleştirilmiş kargaya bayılıyordu ve *Kargalı Kadın*'da Mac Orlan'ın eşi Frédé'nin kızıyla bu karganın resmini yaptı. Vallauris'te bir keçisi vardı; Cannes'da bir maymunu. Köpeklere gelince....”

Picasso bir köpeğinki kadar hızlı tepkilerinin olmasıyla övünürdü. İki molosu, bir foksteriyesi, bir tekeli, bir dalmaçalısı, bir bokseri oldu. Adları Elft, Frika, Loump, Yan'dı... O dönemde az tanınan Afgan tazısı Kazbek insanların kafasını karıştırdı. İşgal'in başında bir Alman subayı yanına yaklaşp tazının ne cins olduğunu sordu. Picasso, şoförü Marcel'e meraklıya şu karşılığı vermesini emretti:

"O bir Charente basesi."*

* Afgan tazısı yüksek, ırı bir köpek; Charente basesi ise kısa boylu küçük bir köpektir. Picasso Alman askeriyle eğleniyor.

KÖPEK VE KEDİ

André Gide'in köpeği "tasavvur edilebilecek en nevrastenik* köpek"ti. Adı Toby. 19 Haziran 1917 tarihli güncesinde dişi köpekler karşısında, bu da yetmezmiş gibi... kocamış dişi kedinin karşısında pek az başarı gösteren bu zavallının cinsel sapkınlığına değinir. "Oysa kedi onu bir dişi köpek kadar tahrik eder, kendisi de onu kıskırtır ve bir kedi gibi davranırdı. Bundan daha saçma ve daha şaşırtıcı bir oynaşma düşünülemez; Toby onun yanında, onun peşinde saatlerce, günlerce didinir, bitkin düşerdi."

Hayvan edebiyatı bu iki zıt türü nadiren bir araya getirmiştir. Bu bağlamda iki büyük insan grubunu yarıştırabiliriz: köpek dostları ve kedi dostları, çünkü bütün hayvanları seven pek az kişi vardır. Bu kovana çomak sokmaktan kaçınmak gerekir. Sakınganlığı elden bırakmayarak bu dosyaya tek bir belge eklemekle yetineceğim. Herodot Mısır'daki hayvanlardan söz ederken şu gözlemde bulunur:

"Bir kedinin doğal ölümle can verdiği bir evde ev halkı yalnızca kaşlarını tıraş eder; ölen bir köpek ise başlarını ve bütün bedenlerini tıraş ederler."

Bilge Herodot hayvanlara duyulan tutku konularında bize sakıngan davranmayı öğretmek ister gibidir. Mısır'da bütün hayvanların kutsal olduğunu saptamıştır, ama nedenini açıklamaktan kaçınır:

"Bu kutsamanın gerekçelerini belirtmek, haklarında konuşmaktan her şeyden çok kaçındığım kutsal gizler konusunu işlememe yol açacaktır."

Herhangi bir kitapçı size kediler hakkındaki kitapların köpekler hakkındaki kitaplardan çok daha fazla satıldığını söyleyecektir. Kimbilir neden?

HENDAYE GECESİ

Hayvan edebiyatının bir özelliği de çocukluk çağımızdan itibaren üzerimizde iz bırakmasıdır.

*Briquet'nin zavallı köpeği
Bichonne burada yatıyor.*

İlkokullarda Nodier'nin bu masalı hâlâ okunur mu bilmem? İlköğretim çağında okuma kitabımın başlığı K. Seguin'in *Jeannot ile Jeannette*'ydi. İçindeki küçük resimler, küçük masallar çocukların tahta çarık giydiği ve köpek sevgisini uyandıracak hiçbir ögenin bulunmadığı kırısal bir dünyayı resmediyordu. Köpeklerden arada bir söz edilirdi, tavukları boğazlayan, yuvadan düşmüş bir serçeyi yutmaya hazır, hatta kuduz hayvanlar olarak gösterilirlerdi, ama Tanrı'ya şükür Louis Pasteur vardı, o, insanlığın velinimetiydi.

Bu okul kitabının yetkinliğine rağmen onca olağanüstü kitabın dört ayaklı kahramanlarını kim yüreğinde taşımaz? *Kimstesiz Çocuk*'un küçük Rémi'sini ve sadık Capi'sini bilmeyen var mıdır? Benim gönlümde yatan, her yıl sonu tatilinden hemen önce ilkokul öğretmeninin bir hikâyesini okuduğu *Cengel Kitabı*'ydı. Sinemada, kahramanı Rin-Tin-Tin olan filimleri, özellikle ilk filmi dünyada kaçırmazdım. Pau'da, günün birinde anne babamın sahibi ve işletmecisi olma gibi garip bir fikre kapılacaklarını hiç tahmin etmediğim Olympia'da oynardı bu filmler. Yıkımla sonuçlanan bu serüveni, o sefil Olympia'yı Büyülü Saray adını vererek bir romanda az çok yeniden yaşıttım.

Ama her şeyden çok Jack London'ı seviyordum. Sirk köpeği Michael favorimdi. Efendisi olan bira içicileri dünya şampiyonu cüzamlı denizciyi çok cana yakın buluyordum. Kaliforniyalı yazarın fotoğraflarında Kahverengi Kurt, oğlu Glenn, İrlanda teriyesi Peggy gibi bazı yakınları yer

alır. Minolta'nın üzerinde dişi teriye Peggy'yle birlikte az daha deniz kazasına uğrayıp Salomon Adaları yerlilerine yem olacaklardı (bu serüveni Michael'in kardeşi köpek Jerry'ye mal eder). Başka fotoğraflar Jack London'ı atlar, hatta domuzlarla bir arada gösterir.

Jack London'da hoşuma giden yalnızca Michael ve Jerry değildi. Tren yolu serserilerini, "sert bir hayat yaşayan", yük trenlerinin katarlarında Birleşik Devletler'i baştan başa kateden bu işsiz sürülerini severdim. Bir de Büyük Kuzey'in o iki kafadarını, Smoke Bellew ile Jack Short'u. Safdilliliğimle, Bellew'un aynı zamanda iki kadına, Joy Gastell ile Labiskwee'ye, âşık olabilmesine şaşırırdım. Ama konumdan uzaklaşmayayım. Jack London, köpek hikâyeleri aracılığıyla özyaşamöyküsel bir yapıt meydana getirmiş belki de tek yazardır. *Vahşetin Çağrısı*'ndaki Buck'ı bir düşünün.

"Çektiği acıları ve uğradığı hakaretleri zihninden geçirerek hüznü bir gece geçirdi. Bu olanlardan bir şey anlamıyordu. İnsanların onunla alıp veremediği neydi? Niçin kendisine böyle kötü davranıyorlardı?"

Bunlar 1894'te Jack London'ın serserilik gerekçesiyle Buffalo'nun Erie yönetim bölgesinde cezaevine kapatıldığı sıradaki duygularıdır.

Bana kalırsa kitaplarının bana verdiği haz, üzerlerinde her zaman birlikte yer alan iki garip adı, çevirmen Paul Gruyère ile Postif'in adlarını taşıyan turuncu kapaklarından başlıyordu. Jack London'ı anmak eski bir borcu ödemek demektir. On üç yaşındayım. Babamla gezideyim. İspanya'ya gidiyoruz. Geceyi geçirmek için Hendaye'de mola verdik. Hava sıcak. Dışarıdan bir şenliğin sesleri geliyor. Babam beni otel odasında bırakıyor ve bizimle birlikte yolculuk eden bir arkadaşıyla dışarı çıkıyor. Çok geç döneceğini tahmin ediyorum. Yalnızlık, değişik bir çevre beni hâlâ unutamadığım bir çaresizliğe sürüklüyor. O gece bir kurtarıcı, bir yoldaşım oldu. Bu, turuncu kapaklı kitaplarından biriyle Jack London'dı.

Michael, Jerry, Beyaz Diş, bunların birer kurgu olduklarını biliyordum. Bu nedenle, onlara borçlu olduğum her şeye rağmen, Büyük Kuzey'in başka bir yazarının, *Büyük Beyaz Sessizlik*'in yazarı Louis-Frédéric Rouquette'in kızak köpeği Tempest'in gerisinde kaldılar. Başka bir yerde, neredeyse inanılmaz bir rastlantı sonucunda sık sık gittiğim bir

arkadaşımın evinde, bir köpek fotoğrafı görmüştüm. Meğer o arkadaşım Louis-Frédérique Rouquette'in akrabasıymış, o köpek de Tempest! Birlikte müzik çalıyorduk ve Tempest piyanonun üzerinde, bir çerçeveye kurulmuştu. Rouquette hâlâ okunuyor mu ve köpeğinin fotoğrafına ne oldu? Piyanist dostum savaşta öldürüldü.

Ne yıllar, ne kültür adı verilebilen şey, ne de edebi zevkimin oluşması, bu yazarları ve yarattıkları iki ya da dört ayaklı kişileri kişisel tanrılarımın arasından çıkarabildi.

Çocuklarıma kitaplardaki bir köpeğe karşı benzeri bir dostluk tatırmayı diledim. Sekiz, on yaşlarına geldiklerinde onlara Çehov'un bir hikâyesini, *Kaçanka*'yı okudum, burada yine kayıp bir köpek sirke düşer ve efendilerine kavuşmadan önce çok eziyet çeker. Tiyatrocuların dediği gibi, tam bir fiyasko oldu. Kaçanka adını duyar duymaz çocuklar kıkırdamaya başlıyordu.

BORÇLULAR

Sonuçta, birkaç istisnanın dışında “edebiyatçılar” hayvanlara hizmet etmekten çok, onları kullanmışlardır. İnsan-hayvan ilişkisinde borç hanesi hep insandan yana ağır basmıştır. İnsanlığın ıskartaya çıkardığı kişiler vardır, ayyaş, habis, kafasızdırlar. Kimse onları istemez, yalnızca bir köpek böyle bir sprntnn peşinden gider, emirlerine uyar, onu sever. Ne çok evsiz barksız, yoldan geenlerin yüreğini yumuşatmak, daha kolaylıkla bir metelik elde edebilmek için köpekleri kullanır. Kimbilir, belki onlar da yol arkadaşlarını seviyorlardır.

QUENEAU’NUN KÖPEĞİ DINO

Ketum yazarların satır aralarını okurken neredeyse gizli ilişkiler keşfedilir. Queneau’yu ele alalım. Portekiz’e yapılan bir geziyi anlatan, olağanüstü ince ayrıntılar içeren, bütün Portekiz’i altı sayfada kavrayan *Dino* adında bir hikâye yazmıştır. Bu yolculuk boyunca yanında bir köpek, Dino vardır. Bu Dino efendisinin kendisine fırlattığı taşları güzel güzel geri getirir, bir şeker ya da bir et parçası için salta durmayı bilir. Ve Queneau saflıkla ekler:

“Otelin diğer müşterileri bize bakıyordu, daha doğrusu, Dino var olmadığına göre bana bakıyordu.”

Hikâyenin bütün konusu, var olmayan bir köpekle yapılan bu yolculuktur. Sadakatsiz Dino’nun ortadan kaybolması yine de acı verecektir.

Quenau’nun başlıklarında köpeklere yapılan bütün imalar sorgulanabilir: *Meşe Ağacı ve Köpek*, *Ayrıkotu*, *Mandolinli Köpek*. Dizeler halinde yazdığı psikanaliz raporunda hem bir meşe –soyluluk, ululuk simgesi– hem de köpek –“tüketip bitiren ve dalgasını geçen bir hayvan”– olmayı istemektedir. İki yanlı, arkasında da simge olan bir armayı, yeryüzü gökyüzü diyalektiğini çağırıştırıyor bu.

Bazı yorumcular Quenau adının Normandiya ağzında *quen* ya da *quien* sözcüğünün kısaltması olduğuna ve İngilizcede bu sözcüğe *kennel*, köpek damı şekliyle karşılaşıldığına dikkat çekmişlerdir. *Konuşma Sözlüğü* (*Dictionnaire de la Conversation*) “Rouen’da halk arasında küçük köpeğe *quenot* denir”, diye belirtiyor.

Konu dışına taşmak istemem, ama Japoncada da köpeğe *ken* denir ve 19. yüzyılın başında Bakin’in yazdığı en ünlü ve hacimli romanlarından biri, *Nanso Satomi Hakkenden* bir köpeğin hikayesini anlatır. Prens, köpeğe kendisini düşmanından kurtarırsa onu kızıyla evlendirmeye söz verir. Bunu Konfiçyüs’ün Sekiz Erdem’ini canlandıran sekiz şövalyenin hikayesi izler. Her birinin adında Ken, köpek niteliği sergilenir.

Raymond Quenau’ya geri dönecek olursak, köpeği kısa süre önce

öldüğünden ve böyle bir anda başkalarının onu kutlamaya kalkışmalarını yakışksız bulduğu için bir edebiyat ödülünü reddettiğine tanıklık edebilirim.

Hayatının sonunda kendine bir dost edinmişti, ondan bir adım ayrılmayan Taï-Taï, Tibetli bir dişi köpekti. Burnundan kıl aldırmayan küçük bir şahsiyetti bu, önüne gelenin onu yerden kaldırmasından, kollarına almasından hoşlanmaz, benim koca enayi Ulis'imın dostluk işaretlerini hor görürdü. (Odaları bitişikti.) Raymond Quenau'd'nun Taï-Taï'den ayrılmamak için hastaneye yatışını ertelediğine ve bunun ölümünü hızlandırdığına inanıyorum.

AT, KEÇİ, KÖPEK

Doğduğum kentten, Caën'den üç yaşımda ayrıldım. Dolayısıyla oradan geriye kalan pek anım yok. Olsa olsa üç imge sayabilirim. Küçük bir park boyunca sıralanan faytonların atları. Bir faytoncuya kanım ısınmıştı sanıyorum, beni dolaştıran hizmetçiyle daha da sıkı fıkıydı.

Bir kanal boyunca yürürken kağıda sarılı ikindi kahvaltımı kapan ve onu afiyetle mideye indiren keçi.

Son olarak da, taşınmamızdan az önce gecenin içinde bir sahne: Dişi köpeğimiz Rita sıkı bir foks olarak yol kenarından dere gibi akan suda fare kovalıyor.

Böylece körpe çocukluğumdan aklımda tek kalan imgeler hayvan imgeleri oldu: bir at, bir keçi, bir köpek.

KÖPEK KİTAP

Ya edebiyat insanın gece gündüz yanı sıra sürüklediği bir hayvan olsaydı, size asla rahat vermeyen, sevmeniz, beslemeniz ve dolaştırmanız gereken, sizinle içli dışlı, doyumsuz bir hayvan. Sevdığınız ve nefret ettiğiniz bir yaratık. Sizden önce ölmenin acısını size tattıran, öyle ya günümüzde bir kitabın ömrü ne kadar sürüyor ki.

"Ya edebiyat insanın gece gündüz yanı sıra sürüklediği bir hayvan olsaydı, size asla rahat vermeyen, sevmeniz, beslemeniz ve dolaştırmanız gereken, sizinle içli dışlı, doyumsuz bir hayvan. Sevdığınız ve nefret ettiğiniz bir yaratık. Sizden önce ölmenin acısını size tattıran, öyle ya günümüzde bir kitabın ömrü ne kadar sürüyor ki." İşte Grenier sözde köpekleri anlatıyor bu kitapta. Ama sadece onları mı? Picasso'dan Scott Fitzgerald'a, Proust'tan Virginia Woolf'a, Baudelaire'den Rilke'ye sanat dünyasının duygularını paylaşıyoruz, acaba köpeklerden mi söz ediyoruz, yoksa insanoğlunun gizemli düşüncelerinden mi? Öyle ya, bakın Jacques Brel, ünlü Beni Brakma (Ne me quitte pas) adlı şarkısında ne diyor: "Köpeğinin gölgesi olayım." Roger Grenier, Albert Camus ve Pascal Pia ile Combat'da gazeteci olarak çalıştı. İlk kitabı Sanığın Rolü (Le rôle d'accusé, 1948) Albert Camus tarafından Gallimard'da yönettiği "Espoir" dizisinde yayımlandı. 1972'de Ciné-roman ile Femina ödülünü, 1976'da Sudaki Yansıma ile (Le miroir des eaux) Yeni Fransız Akademisi ödülünü, 1985'te Fransız Akademisi'nin Büyük Edebiyat Ödülü'nü ve Bak Kar Yağıyor ile (Regardes la neige qui tombe) Novembre 1992 ödülünü kazandı. 1988'de, Ulys'in Gözyaşları ya da Köpek Olmanın Güçlüğü başlıklı kitabıyla (Les larmes d'Ulysse) "30 Millions d'amis" ödülüne layık görüldü. Gallimard Yayınevi'nin okuma kurulu üyesidir.

DOÇA VE BİLİM DİZİSİ

KitapYAYINEVİ

ISBN 975-8704-03-6

9 799758 704032